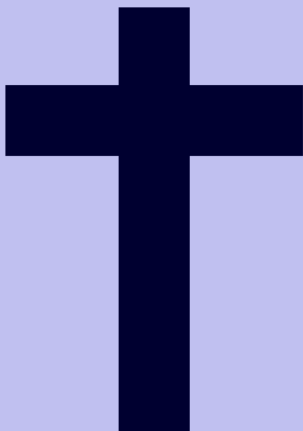

Isuva Soqe Uva Kuama

Genesis and the Gospels in the Arau dialect of the North
Tairora language of Papua New Guinea

Isuva Soqe Uva Kuama
Genesis and the Gospels in the Arau dialect of the North
Tairora language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Arau long Niugini

copyright © 1986 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Arau (North Tairora)

Dialect: Arau

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019
 90947037-585d-5612-873d-36e338f0ae1b

Contents

OSARA	1
MATIU	27
MAAKI	32
RUKU	39
IOHANE	45

OSARA

Kotiva aiqava ahasa auku soa

¹ Haau hoqareo Vaiqavano Kotiva naauavata vakavaka auku seo vakoa. ² Aukuseo vakovo haau vi entaa vakavano vaieva hampiqama vio vaihao qumina vakaqai vauvo sa vo ahasavanovaka vauvo sonkira aru ahasavaqai noa namai ventaqaara mantaaga sovo vaua. Vi entaa vakavano minkima vauvo Kotia Maraquavano noa namai ventaqaara ruvaavau ihao vaua.

1 Enta

³ Kotiva minkima kio: Aakikaane, kuvo Kotiva kunte io aakika vua. ⁴ Kotiva aakikoa kavovo soqe io vauvo raira sehao aakikoa voqaa vakeo sonkiraiqua voqaa vakoa.

⁵ Kotiva aakikooa auku ntehao, Isarama ivo, kivaseo sonkiraiquaa auku ntehao, Entagive, kua. Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava hoqarenaa enta kaiqa vua.

2 Enta

⁶⁻⁷ Vi entaa konavuvanovaka mananavuvanovaka noa namaiqaa gapuqio vauvo Kotiva kihao, Ruqema via viini oiniao noa namaivano miani variaio avukana qaqi variaie, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io konavuvanovaka mananavuvanovaka noa namaiqaaahairo ruqema vio viini oini vauvo noa namaivano miani vauvo avukana qaqi vauvo ⁸ Kotiva qaqi vaua auku ntehao, Naauave, kua. Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava kaara enta kaiqa vua.

3 Enta

⁹ Via qararaa Kotiva kihao, Noa namai miani vaiava vohaanaani okinia aahara vakavano qovaama vio vaiaie, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io namaivano vohaanaani okinuvo aahara vakavano qovaama vio vaua. ¹⁰ Kotiva aahara vaka auku ntehao, Vakave, kivaseo namaivano vohaanaani oku vaua auku ntehao, Noa namaive, kua. Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaura.

¹¹ Minkima soqe io vauvo viaqaankaio Kotiva kihao, Vakavano vaiao viaqinkaio vo ahasa vo ahasavano qampiqaaiaa qovaama variaie. Vo usau vo usauvano kava iraaivavaka, vo sakai vo sakaivano kava iraaivavaka qovaa ianarove, kuvo Kotiva kunte io vi ahasava vi ahasava qovaama vio vaua.

¹² Vakaqinkaio qampiqa vau ahasava qampiqa. Vo usau vo usauvano kava irehao sa hampi kava iraraio, nai kavaqai iraqio vi vauvo vo sakai vo sakaivanovaka kava irehao nai kavaqai iraqio vi vaua. Minkimaqio vi vauvo Kotiva kavovo soqe io vaua. ¹³ Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava kaaramo enta kaiqa vua.

4 Enta

¹⁴ Via qararaa Kotiva kihao, Naauaini ikaa ia ahasava vo ahasa vo ahasavano qovaama via hini ahasavano entaqa ikaaia ahasava vaiao hini ahasavano aakikaainaaqaa ikaaia ahasava variaie. Vi ahasava vi ahasava vaihao ntara uki entaave, ntara qantu ne entaave, koa ikaqio vio vuu kaiqaaina entaave, ihi kaiqaaina entaave, numiqaqio vuanaove. ¹⁵ Vi ahasava vi ahasava naauaini vii ntaka ikaqio vihao vakaini aakika nimikaanarove, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io aakikehao vaua.

¹⁶ Kotiva aakikaaina ahasaa noa kaaraqanta auku seo vakoa. suaivano aakikaainaaqaa ikaqio vuaie kio, auku seo vakeo koravano entaqia ikaqio vuaie kio, auku seo vakoa. Kotiva vikanta auku seo vakeo masauve, ovuroave, vahoquave, auku seo vakoa.

¹⁷ Kotiva vi ahasava vi ahasava vakaini aakika nimikaqi vuaie kio, naauaini auku seo vakoa. ¹⁸ Vi ahasava vi ahasava aakikaainaaqaavaka entaqivaka ikaqi vuaie kio, naauaini vi ahasaa auku seo vakoa. Sonkiraiqiava nariaraa vaiao aakikaaiava nariaraa variaie kio, Kotiva vi ahasaa vi ahasaa auku seo naauaini vakoa. Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaua. ¹⁹ Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava kaaraqanta kaaraqanta enta kaiqa vua.

5 Enta

²⁰ Via qararaa Kotiva kihao, Vo ahasa vo ahasa qaqi vaiqio vuaia ahasava noa namaiqi vi aniha mpiqaake. Vo uvii vo uviivano aka vare vi aniha naauainivaka mpiqaake, kio.

²¹ Minki kivaseo Kotiva noa aantauvahi noa namaiqi ni ahasaa auku seo aiqava vi ahasava namaiqi qaqi vaiqio vuaina ahasaave, nana nana ahasa gasiaina ahasaave, vo ahasa vo ahasa auku seo vakeo, viaqaankaio vo aantau vo aantau aarosa vakaa aantauaqai auku seo vakeo. Auku seo vakeo Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaua.

²² Kotiva vi ahasaa vi ahasaa soqema nimikeo kihao, Ne namaiqi vai aantausa suvuaramaqi vivo airiqihao namaiqi mpiqaaie. Ne uviivanovaka suvuaramaqi vivo airiqiaie, kio. ²³ Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava sauqu hiniu enta kaiqa vua.

6 Enta

²⁴ Via qararaa Kotiva kihao, Vakaqaa vo aantau vo aantauvano qaqi vaiqio vihao nuaie. Suvu vake aantauave, qaasau aantauve, koventive, memauve, aiqava aantauvahivano vo aantau vo aantauvano vakaqaa nuaie, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io vi ahasava vi ahasava qovaama vio vaua.

²⁵ Kotiva qaasau aantau, vo aantau vo aantau auku seo, suvu vako aantau, vo aantau vo aantauvaka auku seo, memauve koventive vo ahasa vo ahasavaka auku seo, vakoa. Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaua.

²⁶ Minkima vauvo Kotiva kihao, saiqe kenkanavu voqaama vaiinki auku saaiio vi vaiinkiva vaihao noa namaiqi vaina hampusaqaave, naauaini akaqi ni vaina uviiqaave, vakaini suvu vaina aantauqaave, qaasau aantauqaave, aiqava vi aantau vi aantauqaa raqisiaie, kio. ²⁷ Minki kivaseo Kotiva vaiinki via nai voqaama auku seo. Kotiva nai voqaama qorainkivaka nahentivaka auku seo vakoa.

²⁸ Kotiva vikantaa quahama nimikeo kihao, Nekanta vaihama vainki suvuaramaqi vivo airiqihama nikanta vainkigaima vakamaaka mpiqa saake. Ke nikanta noaiqama saai noa namaiqi vai hampusaqaave, naauaini aka vareo nina uviiqaave, aiqava vakaqaa vaina aantauqaave, nekanta visaqaa raqisiqi vuake, kio.

²⁹ Kotiva minki kivaseo qaiqaa kihao, Aiqaava ahasavano iraaia kavaave, aiqava sakaivano iraaia kavaave, ke vi ahasaa nikanta nimiaio nikanta ntaraqaima varianarove.

³⁰ Aiqaava aantauvahivano vakaqaa vaiavave, aiqava aantauvano naauaini vaiavave, aiqava memau koventivano vakaqaa vaiavave, visa ntara vaieva aiqava sakai mareve usaave usanaa vainaa, vi ahasaa vi ahasaa visa ntarama varianarove, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io vaua.

³¹ Kotiva aigava ahasa nai auku seo vako ahasaa kavovo voqama seo soqe io vaua. Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava sauqu hiniu io hini sauquni vohaiqa enta kaiqa vua.

2

¹ Minkuma seo Kotiva naauavata vakavaka aigava ahasavaka auku vuu kaiqa soa.

7 Enta

² Kotiva sauqu hiniu io hini sauquni vohaiqa enta saiqa vaaqio vihao aigava ahasa auku vuu kaiqa seo. Vuu kaiqa seoa kio, via qararaa 7 entaqaa sa saiqa vararaio, noa horiaa vaua.

³ Kotiva saiqa vaaqio vihao aigava ahasa vuu kaiqa seo 7 entaqaa noa horiaa vauvaa kio, viva vi entaa 7 enta soqema amikeo, maa entava aahuva enta horiaa entama varianarove, kua. ⁴ Naauavata vakavaka auku so osarava minkima vaua.

Ideni vakaini

Noavano Kotiva naauavata vakavaka auku soa. ⁵ Ho hoqareo vi entaa Noavano Kotiva sa aauq akikovoa kio, sa vusanaa vau ahasava vauvo sa suvu voqavaka qampigovo sa vaka auvu ntuva saaiava vauvo ⁶ vakaqinkainaa namaivanogai qovaama vio aigava vaka pukaiqama sehao vaua.

⁷ Minkima vauvo Noavano Kotiva vaka vaaseo vaiinki auku seo nai qaqi vaiqio vuaina aihoa via aigiana vuaqa sovo vaiinkivano qaqi vaiqio vi vaua.

⁸ Vaiinkivano minkima seo qaqi vaiqio vuvo Noavano Kotiva nai aukuko vaiinkia via vika vareo suaivano uinaini Ideni vakaini nai naaho ukukoaqi vuvo soa.

⁹ Vi naahoqi Noavano Kotiva kuvo soqe sakai vo sakai vo sakaivano qampigeo vauvo via kava vaieva soqe sakai kava, ne kavava vaua.

Naaho avukaqi sakai kaaraqanta vaua. Sakai vovano qaqi vaie u sakaiva vauvo sakai vovano soqe saiqave manta saiqave kavare u sakaiva vaua.

¹⁰ Ideni vakaqinkaio namai vo qovaama vio vi naahoa pukaiqama saaia namaiva vaihao oku vihao naahoqaankaio namaivano nkahivio kaaraqanta kaaraqantaqaa oku vua. ¹¹ Vi namaiva nkahivio hoqarenaa namai auku vaieva Pisoni Namai vaua. Pisoni Namaivano oku vihao Havila vakaqi virante airantemaqio vua. ¹² Havila vakaini soqe *kora* oi vauvo soqe nunka u ahasavavaka vauvo vaiinkivano vaakaiqi vau oiva soqe oivaka vaua. ¹³ Hoqarenaa namai auku Pisoni Namai vauvo via naankiara namai vo via auku vaieva Gihoni Namai vaua. Gihoni Namai Kusi vakaqi virante airantemaqio oku vio oku vi vaua.

¹⁴ Namai kaaraqanta minkima vi vauvo namai auku vo vaieva Taigarisi Namaivano vaua. Taigarisi Namai Asiria vakaqi suai ui vankaraini oku vi vaua. Namai kaaramonavu minkima vauvo vinavusa naankiara namai auku vo vaieva lufarekisi Namai vaua.

¹⁵ Noavano Kotiva vaiinki via vika vareo nai naahoqi Ideni vakaini vuu seo kihao, Maaqi vaihaama saiqa varehaama soqema sea ki naahoqaa raqisiane, kio. ¹⁶ Minki kivaseo Noavano Kotiva mpeqaiqama seo vaiinki via kiva amio kihao, Aigava sakai kava irainaa homa hiqi sea nehaama ninaave. ¹⁷ Sakai vo soqe saiqavaka manta saiqavaka kavare i sakaia, vi sakaia kavaqaima sa naane. Ke qioma vake uo. Ae via nea are qukuma vinaave, kua.

¹⁸ Noavano Kotiva kihao, vaiinki viva nariaraa vaivo sama soqe ivo. saiqe ke via saihaiqainaa nai voqaama vo auku amikaae, kio.

¹⁹ Noavano Kotiva minki kivaseo vaka vaa seo vakagonkaio aiqava aantauvahi vakaqaa nusa auku seo, aiqava aantau naauaini nusavaka auku seo, visa visa ntika vareo vaiinki viva visa nuku vakaa kio, viva vaunaini vuu sovo vaiinki viva vi aantau vi aantau auku vakovo vaiinki viva kuntema seo visa nuku vaieva minkima vaua.

²⁰ Vaiinki viva visa nuku vakaqio vihao aiqava vakaini suvu vau aantauave, qaasau aantauve, aiqava naauaini vii ntaka akaqio nu aantauave, viva aiqava viva visa nuku vakao. Vaiinki viva minkimaqio vuvo sa visaqinkaio vaiinki nai voqaava via saihagialava vaua.

²¹ Nai voqaava via saihagialava sa vauvoa kio, Noavano Kotiva vaiinki via vaika sovo vaika aavaka vuvo vaiinki via aantea vonku nkaqu seo maki qaiqaa kinka koa. ²² Noavano Kotiva aantea vaiinkiqinkaio nkaqu soa viaqo nahenki auku seo nahenki via vika vareo vaiinki viva vaunaini vuu sovo ²³ vaiinki viva via kaveo kihao, Hove, viva ki voqaavama vaio ivo. Via vuhaai ki vuhaai vohaaqaamama vaio ivo. Via makivaka ki makivaka vohaaqaamama vaio ivo. Viva ki vaiinkikaankaio vaa saiaa ki, ke viaa nahenkive ki uo, kio. Minki kivaseo kuama.

²⁴ Kotiva minkima auku amikooa kio, vake maa entaa vaiinkivano nai nosa qosa mini seo nai naakantio qampama vivo vikanta vaaka vaieva vohaa vaakaqaima vaio.

²⁵ Vaiinki vivavaka via naakavanovaka vauvo vikanta ukavaaqa sa vau-manka kosa vaihama sa sauiha vaua.

3

Vaiinkivano Kotia uva raqa soa

¹ Noavano Kotiva aiqava aantau auku seo vakoqinkaio memaavano vo-gama seo ugeraa uva ki vauva vaihao nahenkiaa kihao, Quqaa Kotiva nikanta qio kivakehao aiqava sakai kava maa naahoqi irainaa sa naake kiva kaiave? kio.

² Minki kuvo nahenki viva memauaa kihao, Kekanta aiqava sakai kava maa naahoqi irainaa homa naraave. ³ Naaho avukaini vai sakaia vohaiqa via kavaqaima Kotiva kikantaa kihao, Sa naake, sa uku varaake. Nekanta vi kavaa uku vare namase quku vivaave, kiva kaiave, kio.

⁴ Minki kuvo memaavano nahenkiaa kihao, Aqao, nekanta sama quku vivaave. ⁵ Nekanta nama saivo nikanta avu aako kenko kiama nekanta soqe saiqavaka manta saiqavaka ho kavehama vaiqa voqaama vaivaave. Kotiva viaa iihao nikantaa sa naake kiva kaiave, kio.

⁶ Memaavano minki kuvo nahenkivano vi sakaia kavovo soqe sakai kava irakovo saiqe aiqava saiqo ho kavaae kivaseo sakai via kava hiqi seo neo. Nehaoma hini nai vaakivaka amio. Amuvoma vivavaka neo ⁷ vikanta nama sovo vikanta aako kenko kumanka naikanta vaaka kavovo kosama vau-manka sauiha vikanta ou maua ragase irase rumpake vaua.

⁸ Vikanta vaiha iuvo eroaqi Noavano Kotiva vi naahoqi kuvu ni vau-manka vikanta ou sakai avukaini quqekavi viaqi vauvoma ⁹ Noavano Kotiva vaiinki via aareo kihao, Ae kaaqie variarao? kio.

¹⁰ Minki kuvo vaiinki viva kihao, Ae naahoqi kuvu nihaama kunkusai kianaa iima ke kosa vaihaa kima, qeke maini ani quqekavi vai uo, kio.

¹¹ Vaiinki viva minki kuvo Kotiva kihao, Kavave ai vaakaa kosama vaio ivo kivaae are quqeka vuaro? Ke qio kivakauna sakai kavaae are nama saarao? kio.

¹² Minki kuvo vaiinki viva kihao, Ae nahenki ki kimiavama, vivama sakai kava hiqi seo kivaka kimimanka ne uo, kio.

¹³ Minki kuvo Noavano Kotiva nahenkiaa kihao, Ae nanaiqamae varaarao? kuvo nahenki viva kihao, Aqao, memaavano kiriara una uva kimanka ke sakai kava hiqise ne uo, kio.

¹⁴ Minki kuvo Noavano Kotiva memauaa kihao, Ae una uva kinaa saara are aiqava aantauvahiqinkaia mantaiqama vinaave. Via saara are konkoma ntaka vaihaama auhanaihaiaqaima ninaave. Minkimaqia nihaama konkoma namaqia vihaama quku vinaave.

¹⁵ Ae suvura iavavaka nahenkivano suvura iavavaka vikanta navukaiqiha vaiqi vivaave.

Naankiara nahenkivano suvura iava vovano ai qiaka rakavu saiaa are via aiqiu akaa nkaqa senaave, kio.

¹⁶ Minki kivaseo Kotiva nahenkiaa kihao, Ai voqama seo aiha vi vaiiaa vainki vakaqi vinaave.

Are vaiinki vakaqi vio aiha vi vaiaama vakenaave.

Ai antuqavano ai vaakiarama vaio viva aiqaa raqisiqio vuaie, kio.

¹⁷ Minki kivaseo Kotiva vaiinkiaa kihao, Are nena naaka uva iihaama ke qio kivakauna sakai kavaa nama saaraoa kio, via saara vakavano mantaiqama vuanarove.

Are vakaini vaiqia vina entaama vusaai ukihaama ntara uku namaqia vinaave.

¹⁸ Numii vankusavano uisuma vi vaiiaa are ahasaqi ntaravano qampiqainaqaqi namaqia vinaave.

¹⁹ Ai koqaavu nte vaiiaa ntara uku namaqia vivia vuu quku via qaiqaa qoqaraanaini vakaqi vinaave.

Ke vakaqonkai ai kaaqau kauaa variaavave.

Are quku viama qaiqaama vakaiqama vinaave, kio.

Minki kua.

²⁰ Nahenkivano aiqava vo vakanaa vo vakanaasa visa nova variaiaava vauaa kio, vaiinki viva nai naaka auk u ntehao Evaave, kua.

²¹ Noavano Kotiva aantau paka vaaseo viaqonkaio ukavaaga auk seo vaiinkivaka via naakavaka nimumanka vikanta via aankaumake vaua.

Noavano Kotiva vaiinkivaka nahentivaka naahoqinkaio aaqaini nikikama soa

²² Noavano Kotiva kihao, Ho kavaane. Vaiinkivano kinavu voqaiqama vio vaihao soqe saiqaava manta saiqaava kave vaiva vaio ivo. Viva nai sauqu kukuseo vo sakai kava, qaqi vaiqio vuaina sakai kavaa hiqi seo nama seo aiqava enta qaqi vaiqio vuanto, kio.

²³ Minki kivaseo Noavano Kotiva vaiinkiaa kihao, Ke ai vakaqonkai kaaqau kauava are aaqaini vaihaa vakaqai auvu ntuvaqia vinaave, kivaseo Ideni naahoqinkaio akikama sovo aaqaini vuama.

²⁴ Noavano Kotiva vaiinkivaka nahentivaka vikanta nikikama somanka aaqaini vuvo Ideni naaho hini vankaraini suai avu uunaini vinavusa maintaraa raqisiake kio, enseli mpeqanavu mini somanka vaua. Qaqi vaiqio vuaina sakai kavaa vaiinkivano hiqi seo naanto kumanka vinavusa mini maintaraa raqisiha vauvo iha iko saavuvavaka aea aea iha mini vaua.

4

Keniva Abelía aru soa

¹ Adaamuva nai naaka Evaasantio ni vauvoma Evaava vainki kaiqama vio vuu qorainki vainki vakaseo via auk u ntehao, Keniave, kio. Viva kihao, Noavano Kotiva ki saiaqimanka ke qorainki vainki vakase uo, kio.

² Minki kuvo via vainkivano nouqama vuvo qaiqaa vainki kaiqama vio vuvo via qaka Abelia vakaseo. Abelia via vakasovo nouqama vio Abeliva viva sipisipiqaa raqisi vauvo via vasaava Keniva naaho saiq vaehao vaua.

³ Minkimaqi vikanta viha Keniva nai naahoginkaio ntara qantu vareo vuvo Noa Kotia amikeo.

⁴ Amikovo Abeliva nai sipisipi vovano hogare vakako naakia vonku aru seo via kega seo maki sogera vareo vuvo Kotia amikoa. Vikanta minkimase Noa Kotia amikovo Noavano Kotiva Abelia quahama amikeo, Abeliva sipisipi aru amikoa viavaka quahama amikeo, ⁵ Keniavaka, Keniva ntara amikoavaka, sa Noavano Kotiva quahama amikeo. Sa quahama amikovo via saara Kenia arara ikovo ua vii arakeo komaseo vaura.

⁶ Keniva ua vii arakeo komaseo vauvo Noavano Kotiva Keniaa kihao, Nana saarae ai arara ikaivaa variarao? Nana saarae are ua vii arakea variarao? ⁷ Are soqe saiqe varaiea, ke homa ai quaha amikaraave. Are sa soqe saiqa varaiea, manta saiqavano gentiana vaara aukuke vaihao ai ravaaqau saanaove. Manta saiqavano ai ravaaqavu saantoa, are mpeqaiqama sea manta saiqa aakara saane, kio.

⁸ Noavano Kotiva minki kuvo Keniva sa via uva iiaio vaio nai qakaa kihao, Varaiqekanta qaqi aaraini ou nuae, kivaseo nai qaka vika vareo vio vuvo Keniva nai qaka Abelia ahasaqi aru seo.

⁹ Aru sovoma Noavano Kotiva Kenia ireo kihao, Ai qakavano Abeliva kankoe vaio ivo? kio. Minki kuvoma Keniva kihao, Ke sama via kave uo. Sa ke kenka qakaqaa raqisi vauausavaave, kio.

¹⁰ Minki kuvo Noavano Kotiva kihao, Are nana ahasae varaarao? Ke kavauo ai qaka naarevano vakaqaa higintivea ke are nena qaka aru saanaa saara ¹¹ ai mantaiqama amikareave. Are nena qaka aru saarao via naarevano ntehao vakaqi okiqekaia saara vakavano sama ho ai saihaqianaove. ¹² Are ntara uku keava sama soqema seo qampiqanaove. Are sa vohaa vakaqaa ho vainaave. Are saku varea hampiqama sea vo vaka vo vakaqaa vaiqia vinaave, kio.

¹³ Noavano Kotiva minki kuvo Keniva kihao, Oho, are noaiqama sea ki kikiavea ke via saara sa ho qaqi vaiaave. ¹⁴ Are maa vakaqaankaia ki kikikavea ke sa ai avuqaa ho vaiaave. Ke saku vare vo vaka vo vakaqaa hampiqamavi ni variaia vo vaiinkivano ki ranta saaiava ki haru saanarove, kio.

¹⁵ Keniva minki kuvo Noavano Kotiva aqao kio. Save, vovano ai aru saiea, ke vaiinki 7 navu aruse aiqaa vuntu saraave, kio. Minki kivaseo vovano Kenia ranta seo via aru saanto kio, Noavano Kotiva vira vaakaqaa vusa voqaama gara ntuva koa.

¹⁶ Minkia sovo Keniva Kotia avuqaankaio saku vareo Ideni vakaihaio suai avu uuntaini, Noti vakaini vaieva vuama...

37

Iosepeva kaira kavoa

¹ Kanaha vakaini nai gova vaiqi vu vakaraqaa Iakovovavaka vi vakaqaa vaiqi vua.

² Iakovoa vaiktinavu uva maankimama vaio: Iosepeva qaraasa vaiinkivano 17 ihi vaaseo vaihao nai vasausavaanavu hampaka vaihao sipisipiqavaka, mimiqaavaka, raqisi vaua. Via goa naakakanta Bilihaasa Siri-paasa vaiktinavu hampaka vi quararaqaa raqisio viaqaankaio Iosepeva vuvo nai goa kiva amio kihao, Ki vasausavaanavu manta saiqaqaima vare variavo, kio.

³ Via gova Iakovova via vo auku Isiraiva, viva sontaiqama vuva Iosepea vaka kovaa kio, viva aiqava nai vainkinavuqinkaio Iosepeaa voqama seo antuqa auvo vaihao viaa quahenhao suaharavano via aruanto kio, vaaqa sogera auku seo via amio. ⁴ Via gova vaaqa sogera Iosepea auku amumanka via vasausavaanavu vaaqa via kave kiha, Oho, kinavu gova Iosepeaaqai antuqa aivaro vaio ivo, Kivase visa via saara Iosepeaa nirara ikomanka vaiha sa viaa soqe uva kiai, via koma amikoa.

⁵ Vika minki vauvo vo enta Iosepeva kaira kaveo viaqaankaio kaira kavoa viva nai vasausavaanavu kiva nimumanka via saara via vasausavaanavu Iosepeaa voqama seo nirara ikomanka vaua. ⁶ Iosepeva visaa kihao, Saiqe ke kenka kaira kavaaina osaraa ni kiva nimiae. ⁷ Kenavu naahogi uiti rumpase vauo viaqaankaio ke uiti rumpa kauava himpi vaaviamama vio vaimanka nenavu uiti rumpa kaasa visa ke rumpa kaunaa ukukumavi vaiha ke uiti rumpa kaunaa quaha amikeha ravenkavi variaave, kio.

⁸ Iosepeva minki kumanka via vasausavaanavu kiha, Oho, are manta kairahaama kavaarao. Are vi kairaa kavaanaa iihaama are kihaa, Ke visaqaa raqisieave, kioave, ki. Minki kivase visa Iosepeva kaira kavoa saaravaka, Iosepeva visaa ku uvaa saaravaka, visa Iosepeaa voqama seo nirara ikomanka vaua.

⁹ Minkima vauvo Iosepeva qaiqaa kaira vo kaveo nai vasausavaanavuaa kihao, Ke qaiqaa kaira vo kave uo. Ke vaiha kavauamanka suaivanovaka, koravanovaka, masau ovuroa ¹¹ navuvanovaka, vinavusa ravenkavi vaiha ki quahama kimike vaiavo, kio.

¹⁰ Iosepeva vinavusa kiva nimio viaqaankaio nai kaira kavooa nai goavaka kiva amuvo via gova Iosepea akihao kihao, Oho, are manta kairahaama kavaarao. Are kaira kavaanaa iihaa kihaa ki novavaka ki vasausavaanavuvaka ki qovavaka ravenkavi vaiha ki quahama kimike-vaave kioave, kio.

¹¹ Minki kumanka Iosepea vasausavaanavu via saara nirara ikomanka Iosepea koma amike vauvo via qova vi uvaa iiqio vihao aako ukihao vaua.

Iosepea vasausavaanavu Iosepea vo vakanaasa nimiha soqaa varoa

¹² Vo enta Iosepea vasausavaanavu visa nai goa sipisipi vika vare Sekemini ou vaiha sipisipiqaa raqisi vauvo ¹³ Iakovova Iosepeaa kihao, Are nena vasausavaanavu sipisipiqaa raqisinaini Sekemini vuane, kio.

Minki kuvo Iosepeva kihao, Ke mini viea henuqamase vai uo, kio.

¹⁴ Minki kuvo via gova kihao, Ai vasausavaanavu hoe variavo, sae ho variavo? Are visa ou kavea vii ki kiva kimiane, kio. Minki kivaseo via gova Iosepea akikovo viva Hebaroni kaaqi ntaka vaua.

¹⁵ Iosepeva ou vio Sekemini ou nteo nai vasausavaanavuaa qumina rantehao vi ani vauvo vo vaiinkivano via kaveo kihao, Nana ahasaae rante variarao? kio.

¹⁶ Minki kuvo Iosepeva kihao, Ke kenka vasausavaanavu sipisipiqaa raqisiasaama rante vai uo. Are visa vuanainiaa iianaave? kio. ¹⁷ Iosepeva minki kuvo vaiinki viva kihao, Visa vaasama maihai vuavo. Ke iiaa visa kiha, Dotaani kaaqi ntaka vieave, kiaave, kio. Minki kuvo Iosepeva nai vasausavaanavu ntakaqio vio Dokaanini ou nteo kavomanka visa mini vaua. ¹⁸ Iosepeva aumanko ou ntomanka via vasausavaanavu vukuni vuku via kave visa via arusea nai kiva ami nai kiva amiha vaua.

¹⁹ Visa kiha, Oho, kaira kave vai vaiinkiva ani vaio ivo.

²⁰ Saiqe kenavu via aruse namaiaa vaka quvukaavo aaharaiqama viaqi via vaaka vaavi aqu saae. Kenavu via vaaka viaqi aquse viaa qaasau vairivano aru seo ivo kiae. Kenavu minkiaio viva kaira kavaiaa quqaae varianaroe, sae quqaa vi vaua varianarove? kinka.

²¹ Visa hini usa minki kuvo Rubeniva visa uva iio visa Iosepea arusevoave kivaseo visaa aqao kio, Saiqe kenavu sa via arusaee. ²² Kenavu sa via arusarai namaiaa vaka quvukaavo aaharaiqama viaqi via qaqi aqusaae, kio. Viva visaa minki kivaseo viva nai iiseo kihao, Ke naankiara via ruaruumase viaqaankai nai qova vainaini vika vare vuu saraave, kio.

²³ Rubeniva minki kumanka visa vauvo Iosepeva ani ntomanka visa via ravaagause via vaaqa soqera via vaakaqaankai ravaqaase qaqini se ²⁴ Iosepea vikavaare munku haau namaiaa quvukovo aaharaiqama vuaqi via aqusoa.

²⁵ Visa Iosepea viaqi aguse viaqaankai visa ntara naesa oquvi vaiha vukuni vuku kavomanka Isamaia vakanaasa Gileati vakusaihai ani vaua. Vi vakanaasa airi aiaia soqe untavu ahasaave, ntaragaa hiasaa u ahasaa aakakoave, vi ahasaa vi ahasaa visa nai kameriqaa rumpa vare Isipini vuu nimiha soqaa varaesa ani vaua. ²⁶ Ani vauvo Iutiva nai qaka vasausaa kihao, Kenavu kenkanavu qaka aruse via arusaainaa uva quqeke saainaqaankaio sa kinavu saihaqiaina ahasava qovaama ianaove. ²⁷ Saiqe sa kenkanavu sauquqonkai Iosepea airai vaiiai, Isamaia vakanaasa aniqe via visa nimiai visa soqaa kinavu kimiake. Kenavuvaka vivavaka vohaa vaiinkima vai uo. Kenavu via aru saaoave, kio. Iutiva minki kumanka via qaka vasausa hove kumanka ²⁸ Isamaia vakanaasave Midiani vakanaasave, visa anumanka Iosepea vasausavaanavu namaiaa quvukoqi via aqu soaqinkai via qaqini vaa vaaise, Isamaia vakanaasa Iosepea nimihamu 20 *silvaa* munima varomanta vi vakanaasa Iosepea vika vare vuu Isipini soa.

²⁹ Vi vakanaasa Iosepea vika vare vuu Rubeniva ounteo namaiaa quvukoqi ani kavovo Iosepea viaqi sa vauvo via saara via munkusa mantaiguvo oho kivaseo nai ukakaai nahaqu seo ³⁰ ou nai qakanavuaa kihao, Ke kavauo Iosepeva sa viaqi vaio ivo. Oho ke nankie iaave? kio.

³¹ Minki kumanka vinavusa Iosepea vaaqa qaqini rahunku soa vare mimi vo aruse Iosepea vaaqa mimi naare viaqi quntamase vare ³² anirante visa vuu nai qoa umigeha kiha, Kenavu maa ahasaa ranta saunaa are aikukiha kavaane. Iosepea vaaqae vo vaiinki vaaqae vaio ivo? kinka.

³³ Vinavusa minki kuvo visa qova Iosepea vaaqa uqauama seo kaveo kihao, Oho, maa ki maaqu Iosepea vaaqave. Qaasau vairi vovano via aruseo nama seo ivo. Quqaama qaasau vairivano via aruseo via vaaka keqaagama seo ivo, kio.

³⁴ Iakovova minki kivaseo nai ukakaai nahaqu naahaquma seo manta ukakaaiqi ankaumasero airi enta vaiqio vihao nai maaquaa iqi rakaqio vi vaua. ³⁵ Via maaqu hini usavaka via raavuanavuvaka via munkusa susuqama amikaa kuvo Iakovova sa visa ku uvaa iio. Viva aqao kio, Ke kenka maaquaa iihama qaqi iqi rakaqi vivi vuu quku viaave, kivaseo nai maaquaa iqi rakaqio vi vaua.

³⁶ Mintuvo Midiani vakanaasave Isamaia vakanaasave, visa Iosepea vika vare Isipini ou vaiha Iosepea Potipaa amihama munima varoa. Potipaava noa vaiinkivano vaihao viva iqosa vaiinkinavuqaa raqisi vaumanka visa Pero vaiinki naavu noa naavuqaa raqisi vaua...

39

Iosepeva Potipaa saiqva varoa

¹ Isamaia vakanaasa Iosepea vika vare Isipini ou vuu mihainaa vaiinki vovano Potipaava visa munima nimiha Iosepea varoa. Potipaava noa auku vakaa vaiinkiva iqosa vaiinkinavuqaa raqisi vaumanka visa Pero vaiinki naavu noa naavuqaa maintaraa raqisi vaua.

² Isipi vakanaa vaiinkivano munima aquseo Iosepea varovo Iosepeva Potipaa saiqā vaehao via naavuqi vauvo Noavano Kotiva Iosepea sahaiquvo Iosepea saiqavano soqe saiqā vaua. ³ Iosepeva soqe saiqā vare vauvo Potipaava kavovo Noavano Kotiva Iosepea saihauqvoa kio, Iosepea saiqavano uikareo vauvo ⁴ Potipaava Iosepeaa quahaseo via noaiqama seo kihao, Are ki naavuqi saiqā varehaama aiqava ki saiqā ahasaqaa raqisiane, kio. ⁵ Potipaava minki kivaseo Iosepea noaiqama sovo Iosepeva aiqava via saiqaqaa raqisi vauvo vi entaqaankaio Noavano Kotiva Iosepeaa iihao Potipaa sogema amikovo Potipaava ntara ukukovave, soqaa saiqā varoave, soqe io vaua.

⁶ Minkima vauvo Potipaava Iosepeaa kihao, Are aiqava ki saiqaqaa raqisiqua vuane, kuvo Iosepeva aiqava via saiqaqaa raqisiquo vi vauvo Potipaava sa nai saiqaa airi aako iiaio, homa Iosepeva vi saiqaa varaanaove kihao viva qaqi vaihao ntaraqai nehao vaua.

Minkimaqio vuvu Iosepeva soqe vii vaaka vakaa vaiinkivano vaihao Potipaa saiqaqaa raqisi vauvo ⁷ viaqaankaio Potipaa naakavano Iosepea kavovo munkusa ntuvu viaa avu akihao Iosepeaa kihao, ania kintia vaikaane, kio.

⁸ Minki kuvo Iosepeva aqao kio, Ke maa naavuaqi vaiha via saiqaqaa raqisi vauoa kio, ki noa vaiinkivano Potipaava sa maa saiqaraa airi aako iivo. Viva ki noaiqama saimanka ke aiqava via saiqā ahasaqaa raqisi vai uo. ⁹ Ke via aana ntavavi sema maaqi vaiha via saiqaqaa raqisi vai uo. Potipaava sa vo ahasa ki qioma kiva keo ivo. Are via naakavano variaaroa kio, viva ariaraqai iihaoa ki qioma kiva keo ivo. Via saara ke manta saiqā vaeha Kotia uva raqa saaoave, kio. ¹⁰ Iosepeva minki kuvo vi nahenkiva vo enta vo enta Iosepea aare vauvo Iosepeva sa via uva iiaio, sa viva vaunaini ou vaua.

¹¹ Vo enta sa vi naavuaqi saiqā vaiinkie saiqā nahenkie vonavu vauvo Iosepeva naavuqi saiqā vaavea oigekovo ¹² Potipaa naakavano Iosepeva vaaqā ruvukoa ukukeo kihao, Are kintia vaikaane, kuvo Iosepeva nai vaaqā viqueo vi nahenkia sauquqi via mini seo vahaqaqini veva nteo santama vuvu.

¹³ Iosepeva santama vuvu vi nahenkiva kavovo Iosepeva nai vaaqā via sauquqi seo naavuginkaio santama vuvu ¹⁴ vi nahenkia voqama seo arara ikovo naavuqi saiqā varosa naarama seo visaa kihao, Ho kavaake. Ki vaakivano Hiparu vakanaa vaiinki maa vika vareo kinavu naavuqi vii saivama, viva ki mantaiqama kimikaeva auki vaio ivo. Viva maaqi oigekoo kintio nuae kimanka ke oi aai kuaoma ¹⁵ viva ke oi aai kunaa iio qekee nai vaaqā maini seoma aiku aukuseo vahaqaqini veva nteo santama vivo, kio.

¹⁶ Minki kivaseo Iosepea vaaqā qaqi vakeo nai vaaki vesa vauvo Potipaava via vaakivano anuvo ¹⁷ viva vaaqā via nai vaaki umiqehao kihao, Hiparu vakanaa saiqā vaiinki vika vii saarava, vivama ki mantaiqama kimikaeva auki vaio ivo. ¹⁸ Viva ani ki uku varaimanta ke oi aai kuaoma viva qekee nai vaaqā maini seo naavuginkaio veva nteo santama vivo, kio.

¹⁹ Via naakavano una uva minki kuvo Iosepea noa vaiinkivano Potipaava nai naaka uvaa quqaa uvave kio via arara ikovo ²⁰ ou Iosepea ravaaqau vareo karavusaqi vuu soa. Vi naavuaqi Pero vaiinki uva raqaso vaiinkisa vauaqi Iosepea karavusa amikovo Iosepevavaka viaqi vaua. ²¹ Viaqi vauvo Noavano Kotiva via saihaiqu vauvoma kio, karavusa naavuaqaa raqisu vaiinkiva Iosepea sogema amikoa. ²² Karavusa naavuaqaa raqisu vaiinkiva Iosepeaa quahahao via noaiqama seo aiqava karavusa vaiinkiqaa raqisiane kio. ²³ Minki kuvo Iosepeva vi saiqā vare vauvo Noavano Kotiva via sahaiquvo Iosepea saiqavano uikarovo karavusa naavuaqaa raqisu vaiinkiva sa Iosepea

saiqaa airi aako iiaio, viva Iosepeaa kihao, Viva nai homa vaihao vi saiqaqaa varaanarove, kivasehao vaua.

40

Iosepeva vo vaiintikanta kaira kavoa via osara naikanta kiva nimua

¹⁻³ Iosepeva karavusa naavuqi vaiqio vuvo vo enta Isipi vakanaasa kave vakaava Pero vaiinkivano nai saiqa vaa amiko vaiinki vokanta vo uva saara vikanta karavusa nimikoa. Via saiqa vaiinki vovano Pero vaiinki namai amu vaiinkiva vauvo via saiqa vaiinki vovano Pero vaiinki mpereti nunke vau vaiinkiva vaua. Pero vaiinkivano vikanta karavusa nimikovo Iosepeva karavusa naavuqi vaumanka vikantavaka viaqi ou vaua.

⁴ Pero vaiinki naavuqaa maintaraa raqisu vaiinkisaqaa raqisuva vi naavuaqaavaka raqisihao Iosepeaa kihao, Are qaraasa vaiinkikantaqaavaka raqisiane, kuvo Iosepeva vi vaiinkikantaqaavaka raqisi vaua.

Minkima seo raqisi vaumanka vikanta karavusa naavuqi vaiqi vuvoma airi enta aikaromanka ⁵ Pero vaiinki namai amu vaiinkivavaka, Pero vaiinki mpereti nunke vau vaiinkivavaka, vikanta vohaa enta entaqi vaikeha kaira kavoa. Vovano vo kaira kavovo vovano vo kaira kavoa.

⁶ Vikanta kaira kavovo via qararaa koqaqi Iosepeva vikanta vauaqi ou nteo kavovo vikanta munkusavano mantaigumanka viaqi vaua. ⁷ Vikanta munkusavano mantaigumanka vauvo Iosepeva vikanta ireo kihao, Nekanta nana saarae ua vii arake variavo? kio.

⁸ Minki kumanka vikanta kiha, Kekanta entaqi kaira kavaunaa sa via osara ii uo. Kaira osara kikanta kiva kimiaiava sa maini vaio ivo, kinka. Vikanta minki kuvo Iosepeva kihao, Kotiva vaiinki saihagivoma viva kaira osara ho iiaive. Nekanta kaira kavea ki kiva kimiqe iriae, kio.

⁹ Iosepeva minki kuvo Pero vaiinki namai amu vaiinkiva viva naane nai kaira kavoa Iosepea kiva amio kihao, Ke vaikeha kaira kavauo ki kivuqaa uaini santavano vaiave. ¹⁰ Vi santava qampiqehao vaimanka via saqi kaaraqanta vohaiqa vaiavo saqiqaankaio kava irakaivo aquika vimanka ¹¹ ke kave via higise vi kavaa kakise vi namaira kapaqi vare vuu Pero vaiinki sauquqi ami uo, kio.

¹² Minki kuvo Iosepeva via nai kiva amio kihao, Are kaira kavaanaa via osara minkimama vaio ivo: Saqi kaaraqanta vohaiqa vaia kavaanaa via osara vaieva kaaramo entama vaio ivo. ¹³ Enta kaaramonavu aikaraiaoma Pero vaiinkivano qaiqaa ai aarama saiaa are via saiqa varehaama haau vara vuu amianantema sea, qaiqaama are via kapa nai sauquqi vuu aminaaave.

¹⁴ Are qaiqaa soqemavi vaihaa Pero vaiinki saiqa varehaama kiriara kauru seoave. Are kiriara iisehaama kiriara Pero vaiinki kiva amiao viva ki karavusa naavuginkai rahunku saaie. ¹⁵ Haau ke Hiparu vakanaa vaiinkivano kenka maaqaini variavau ki muara rarau vare maini anuave. Ke maini vaiha sa manta saiqa vararai variavauo qumina una uva saara ki karavusa naavuqi saimanka vai uo, kio.

¹⁶ Iosepeva minki kuvo Pero vaiinki mpereti nunko vaiinkiva kavovo Iosepeva vo vaiinki kaira osara soqema seo kiva amuvo vivavaka Iosepea kiva amio kihao, Kevaka kaira vo kave uo. Ke kaaramo kanunavuqi mpereti ntuvase kenka qiakaqaa vaa aquvare ani uo. ¹⁷ Ventaagaara vai kanuqi Pero vaiinkiaa nunka kauna mpereti, vo mpereti vo mpereti vaimanka uviinavu ani vi kanuqinkai mpereti varase ne variaave, kio.

¹⁸ Minki kuvo Iosepeva vi vaiinkia nai kiva amio kihao, Are kaira kavaana osarava minkimama vaio ivo: Kanu kaaramonavu vaia via osara vaieva

kaaramo entama vaio ivo. ¹⁹ Kaaramo enta aikaraiao Pero vaiinkivano karavusa naavuqinkaio ai vikeo ai aunta kegaseo ai vaaka sakaiqaa arukaiao uviivano ani ai vaaka maki nama saanarove, kio.

²⁰ Iosepeva minki kuvo enta kaaramonavu aikarovo Pero vaiinkivano kihao, Ki vakai entava qovaama vivo, kivaseo vi entaa quahehao nai sena noa vaiinki naarama seo ntara nimio karavusa naavuqinkaio viva nai saiga vaiinkikanta via namai amu vaiinkiaavaka, via mpereti nunke vai vaiinkiaavaka, vikanta ntika vareo noa vaiinkinavu ntara nonaini vuu seo. ²¹ Vuu mini seo via namai amu vaiinkiaa kihao, Are qaiqaa qaqi ki saiga varenaave, kuvo vi vaiinkiva qaiqaa namai kapa Pero vaiinki sauquqi vakovo ²² Pero vaiinkivano nai mpereti nunke vai vaiinkia aruseo Iosepeva kuntama seo, via vaaka sakaiqaa arukoa.

²³ Minki uvo Pero vaiinki namai amu vaiinkiva qaiqaa Pero vaiinki saiga vaehao sa Iosepea iiaio, via kauru soa.

41

Pero vaiinkivano kaira kavoa

¹ Iosepeva karavusa naavuqi qaqi vaiqio vuvo ihi kaaraqanta aikarovo Pero vaiinkivano entaqi vaikehao kaira kavoa. Viva kaira kavova maankimama vaio: Pero vaiinki maraquavano Nairi Namai hini vantaraini auhianta himpikao vaihao kavomanka ² vi namaiaqinkai vurimakaua soqesa 7 navu qovaamavi namaiaqinkai vaainte ou namai auhianta vaiha usau ne vaua. Vi vurimakauanavu soqe vaaka vakausa noa hauntivano vaiha usau ne vaua. ³ Ne vaumanka via naankiara namaiaqinkai vo vurimakaua 7 navu qovaama vua. Vinavusa sa vaakavaka vaua, vuhaaigai vaua namaiaqinkai vaainte ou vurimakaua soqesa hampaka vaiha ⁴ visa aruse nama soa. Minkuvo Pero vaiinkivano kaira via kaveo vaikonaihaio himpio.

⁵ Pero vaiinkivano himpio viki vii kaveo qaiqaa vaika vio kaira vo kaveo. Viva kaira vo kavova maankimama vaio: Via maraquavano kavovo *sankuma* voqaama vauvo via vaha vohaiqaqaankaio noa 7 navu soqera irakeo mpeqaiqama vio vaua. ⁶ Noa soqe 7 navu minkima vauvo via naankiara vo *sankuma* voqaama irakeo noa 7 navu irakovo suaivano noaiqamaseo ike vauvo uvaivano iha voqaama ukihao via kakoqa agu sovo sa soqe kava irakoa. ⁷ Sa soqe kava 7 navu irakova ou soqe kava 7 navu irakoa nampiqama soa. Minki uvo Pero vaiinkivano vaikonaihaio himpio kihao, Oho, ke kairama kave uo, kio.

⁸ Minki kivaseo via qararaa koqaqi Pero vaiinkivano nai kaira kavoa saara aako ukihao vaihao Isipi vakanaa vaiinki vo osara vo osara kavosavaka, vaana saiga vare vai vaiinkinavusavaka, visa naarama seo viva kaira kavoa visa kiva nimumanka visaqinkai sa vovano via kaira osara sankunka seo ho kiva amiaiva vaua.

⁹ Visa sa Pero vaiinkivano kaira kavoa osara ho kiva amiai vauvo Pero vaiinki namai amu vaiinkiva oho kio, Ke vakegai vo uva iike uo. Haau ke vi uvaa ai kiva amiakaara vaimanka sa ai kiva amunaave. ¹⁰ Haau ai arara ikovaa are kivaka, vo vaiinkivano ai mpereti nunke vai vaiinkiaavaka, kikanta karavusa kimikomanka kekanta karavusa naavuqi variavaunaave. Ai naavuqaa maintaraa raqisi vaia vaiinkinavusaqaa raqisi vai vaiinkia naavuqi are kikanta karavusa kimikomanka ¹¹ kekanta viaqi vaiha vohaa enta entaqi vaikeha kaira kavaavaunaave. Ke vo kaira kavaavauo vo vaiinkivano vo kaira kavoa.

¹² Kekanta kaira kave sa via osara iiai variavauo Hiparu vakanaa vaiinkivanovaka karavusa naavuqi vauave. Vi vaiinkiva haau ai naavuqaa maintaraa raqisi vaia vaiinkisaqaa raqisi vai vaiinkia saiga varoave. Vi

vaiinkiva Hiparu vakanaa vaiinkivano kikanta hampaka karavusa naavuqi vaumanka kekanta kenkakanta kaira kavaavaunaa vi vaiinkia kiva ami-avauo viva ki kaira osara kinka sankunka kiva kimio vo vaiinki kaira osara viavaka nai sankunka seo kiva amuave. ¹³ Ho viva kikanta kiva kimuntema sea are kiriara qaiqaa ki saiqa varaane kivasea, vo vaiinki via arusea sakaiqaa arukonaave, kio.

¹⁴ Pero vaiinki namai amu vaiinkiva minki kuvo Pero vaiinkivano Iosepea aarama sovo vovano santeo karavusa naavuqinkaio via vika varovo Iosepeva osau nuquseo vo ukavaaqa ankaumaseo ou Pero vaiinki aaqanko vaua.

¹⁵ Iosepeva ou Pero vaiinki aaqanko vauvo Pero vaiinkivano viaa kihao, Ke kaira kave via osaraa vo vaiinki vo vaiinki iraua visa sa ki kaira osara ho kiva kimiavo. Vovano ariara kaira osara ho nai kiva nimi vaivave kimanka iunaave. Vi uvava quqaee vaio ivo, sae quqaa vaio ivo? kio.

¹⁶ Pero vaiinkivano minki kuvo Iosepeva aqao kio, Ke qaqi vaiinkivano vaiha sa ho ai kiva amiaave. Kotiva ki saihaiqae ke homa via osara ai Pero vaiinki kiva amiaave, kio.

¹⁷ Minki kuvo Pero vaiinkivano Iosepeaa kihao, Ke kaira kavauo ki maraquavano Nairi Namai hini vantaraini himpikao vaihao kavaimanka ¹⁸ namaiginkai vurimakaua soqe 7 navu visa vaaka soqema seo nouqosa govaama vi, vaainte ou namai auhianta vaiha usau ne variaave.

¹⁹ Visa mini usau ne variamanka visa naankiara vo vurimakaua 7 navu namaiginkai govaamavi, visa sa soqe vaaka vakaua vaiha vuhaaiqi variasa variaave. Ke haau Isipini vaihavaka via voqaama vehi vurimakaua sa kavaavaunaave. ²⁰ Vuhaaiqi varia vurimakauasa 7 navu namaiginkai vaainte ou haau hogare namaiginkai vaainte usau ne vaia vurimakauasa aruse nama kaiqa saarave.

²¹ Visa vo vurimakauanavu aru nama kaiqa saavo visa vaakavano haau vauntema seogai, vuhaaiqi vaiave. Sa visa vaakavano vaaka vaumanka mantaqumavio vaimanka variaave. Ke mintimase kaira kave vaikaunaihai qaqi himpi uo.

²² Ke qaqi himpi viaqaankai qaiqaa vaikavi kaira vo kave uo. Ke kaira vo kavauo *sankuma* voqaama vaivo via vеха vohaiqaqaankaio noa soqe 7 navu irakiaive.

²³ Minkima irakeo via naankiara noa 7 navu vonavuvaka irakiaive. Irakaivo uvaivano iha voqaama ukihao via kakoqa agu saivo via naankiara noa 7 navu irakaiva sa soqema vaiave. ²⁴ Viaqaankaio noa 7 navu sa soqe va ou noa 7 navu soqea nampiqama saiave. Ke kaira minkimase kave viaqaankai vi uvaa vaana saiqa vare varia vaiinkisa kiva nimuamankavaka, visa sa vi uvaa osara ho kinka kiva kimiavo, kio.

²⁵ Minki kuvo Iosepeva Pero vaiinkiaa kihao, Are kaira kaaraqanta kavaanaa, vikanta osara vaieva vohaa osaraqaima vaio ivo. Kotiva nai naankiara varae i osaraa kairasaama ai umiqeo ivo.

²⁶ Kotiva vi uvaaqaa ntuva seo minkima kivo: Are vurimakaua soqe 7 navu kavaanaa, via osara vaieva ihi soqe 7 navuma naankiara varianarove. *Sankuma* voqaama noa soqea 7 navu irakaia, via osaravaka vaieva ihi soqe 7 navuma naankiara varianarove.

²⁷ Vo vurimakaua 7 navu naankiara govaama vuasa vuhaaiqi variasa, visa osara vaieva, ihi sa soqe 7 navuma naankiara varianarove.

Sankuma voqaama sa soqe irakaia 7 navu vaivo uvaivano iha voqaama ukihao kakoqa saia, via osaravaka vaieva ihi sa soqe 7 navuma naankiara varianarove.

²⁸ Kotiva naankiara nai saiga varae i osaraa kairasaama ai umigeo ivo kunaave. ²⁹ Vi kairaaqaa Kotiva ntuva seo minkima kivo: Maa entaaqaankaio maini Isipini ntaravano 7 ihi vaaqio vihao soqema seo qampiqaqio vuanarove. ³⁰ Ntaravano soqema seo qampiqaqio viao 7 ihi soqea kaigaiiao viaqaankaio 7 ihi vaaqio vihao ntaravano sa ho qampiqaanarove.

³¹ Vi entaa sa soqe enta vaiimankaa ki, vaiinki nahenki airi ntara variaina entaa kauru sevaave. Are kaira kavaana osarava minkimama vaio ivo: ³² Kotiva uva kiva keo vaasama vi entaa vi uvaa govaama saeva auki vaivaa kia, are kaira kaaraqanta vohaa vasa kavaaraa, kio.

³³ Iosepeva minki kivaseo qaiqaa Pero vaiinkiaa kihao, Vaa iihaama vaiinki vo, avu aako vakaa vaiinki ranta sea via noaiqama saiao viva Isipini vaihao aiqava saigaqaa raqisiaie.

³⁴ Vi vaiinkia noaiqama sea vaiinki vonavuvaka noaiqama saiaa vinavusa vaiha aiqava ntara qantu vare aniraqaankai hini ntara takisi varentemase vaevaave.

³⁵ Vinavusa ntara vaehama qaqi vaiinki nahenkiaa nenka 4 navu ukuke vohaiqa kinavu kimiake kivaqi vivaave. Vinavusa ai Pero vaiinki auk nte-hama takisi varentemase, ntara vareha 7 ihi ntara soqema seo qampiqainaa vi ntaraa vaaqi viha vuu vo vakusa vo vakusaqi noa naavugi vuu qaqi vakaiyo ³⁶ naankiara 7 ihi sa ntara qampiqaina ihiva ani ntaiiao ntara ho variaie. Vinavusa minkima saivo naankiara sa ntara variaina entava ani ntaimanka maa vakanaasa antuqa aruaia entava anintaimanka sa ntaraa kukuaiaki, qaqi vaivaave, kio.

³⁷ Iosepeva minki kuvo Pero vaiinkivanovaka, via noa vaiinki vonavuvaka, Iosepea uvaa soqe uvave kivase, vaiinki vo noaiqama seaa iiha ³⁸ Pero vaiinkivano kihao, Nankima vaina vaiinkiae noaiqama saraave? Kotiva Iosepea avu aakoqaa soqema seo raqisi vaivoa kio, viva vi uvaa osara kinavu kiva kimivo. Sa vovano Iosepea aakara saaiava vaio ivo, kio.

³⁹ Minki kivaseo Pero vaiinkivano Iosepeaa kihao, Kotiva vi uvaa osara ai kiva amivo ai avu aakovano ho vaivaa varianaraa kio, vovano ai aakara saaiava sama vaio ivo. ⁴⁰ Vaa iihama ke ai noaiqama saaiiaa arema ki noa naavugaa raqisi vaiama aiqava ki vaiinki nahenki ai uva iiqi vuake. Keqaima Pero vaiinkivano vaiha ai noa vaiinkima vaiaave, kio.

Iosepeva noaiqama via aiqava Isipiqaa raqisua

⁴¹ Pero vaiinkivano minki kivaseo qaiqaa Iosepeaa kihao, Vake ke ai noaiqama saaiiaa are aiqava Isipiqaa raqisiqia vuane, kio.

⁴² Minki kivaseo qaqi vaiinki nahenki Iosepeva noaiqama vuainaa iriake kio, Pero vaiinkivano nai vugaqi nonkuko ringia rahunku seo Iosepea vugaqi nonku amikeo, soqe ukavaaga nonku amikeo, kora oi *hankaroro* via auntaqi ruvu amikeo, ⁴³ qosavaka qosaqaa santarumako kaariavaka Iosepea amuvo Iosepeva Pero vaiinki naankiaraini noa vaiinkivano vaihao iqosa kaariqi vauvo qosavano via rarauqi vi vaumanka vaiinki vonavu Iosepea avuni santamaqi ou viha kiha, Iosepeva ani vaio ivo. Ne vinivo viva aniaie, ki vaua. Minkima seo Pero vaiinkivano Iosepea noaiqama sovo Iosepeva aiqava Isipiqaa raqisi vaua.

⁴⁴ Pero vaiinkivano Iosepeaa kihao, Ke Pero vaiinkivano ai noaiqama se uo. Are sa hove kiea, maa vakanaasa sa ho nai iise saiga varevaave, kio.

⁴⁵ Minki kivaseo Pero vaiinkivano Iosepea qaraasa auk nta va amikeo viaa *Sapenaati-Paneaave* kivaseo nahenki vo via auk Asenaatia via amua. Vi nahenkiva Potipea raavuvavano vauvo Potipeva Isipi vaiinki nahenkiaa iihao suaiaa kinavu vaiqave kihao via aarehao vau vaiinkiva vakusa vo

Oniqi vaua. Iosepeva Potipea raavua Asenaatia vaakeo vaihao aiqava Isipini vi anihao saigaqaa raqisihao vaua.

⁴⁶ Iosepeva noaiqama vio viva 30 ihi vaasova vaihao Pero vaiinki saiga hoqarama keo vaaqio vua. Iosepeva Pero vaiinkivano vaua mini seo Isipini vi anihao saigaqaa raqisi vauvo ⁴⁷ ihi 7 navu vaaqio vihao ntaravano soqema seo qampiqaqio vuvo ⁴⁸ Iosepeva vi entaa vi ntaraa vareo vo vakusa vo vakusaqi vuu vakoa. Vo vakusa vo vakusavano vauvo Iosepeva vakusa kakaaga qampiqaqio ntaraa vi ntaraa qantuseo nai vi vakusaqi vuu vakeo, vo vakusaqi qampiqaqio ntaraa qantuseo nai vi vakusaqi vakeo, minkimaqio vihao vo vakusa vo vakusaqi ntara qantu sehao vuu vakoa.

⁴⁹ Iosepeva nuqavano airi vaintema seo, viva airi ntara qantu vareo vo naavu vo naavuqi mpigaseo vakovo airi ntara vauvoa kio, Iosepeva hini ntaraqi mpukaqi qara ntuva keo hini ntara sa mpukaqi qara ntuva karaio, qaqi naavuqi vuu vakoa.

⁵⁰ Sa ntara qampiqaqio entava sa ani ntovo soqe ntara qampiqaqio entava qaqi vau entaa Asenaativa Potipea raavuavano vaiinki kaaraqanta Iosepea vaka amikovo ⁵¹ Iosepeva nai vaiinki hoqare vakakoa auku ntehao *Manaseave* — *Kaurusaunaave*, kio. Iosepeva kihao, Kotiva ki saihagimanka kinka vasausavaanavu ki mantaiqama kimikoa kauruse, kenka karavusa naavuqi vusai enta variavaunaavaka kauru se uo, kio.

⁵² Minki kivaseo Iosepeva nai vaiinki via naankiara vakakoa auku ntehao *Efaraimuave* — *Vainki Kimiave*, kio. Iosepeva kihao, Ke maa vakaini variavao ki vaaka maara ntomanka variavao Kotiva ki sahaqivo kinka vaakaigimanka vauo Kotiva vaiinki ki kimivo, kua.

⁵³ Ho Isipini soqe ntaravano qampiqaqio vuvo 7 ihi kaiqovo ⁵⁴ Iosepeva kuntema seo, sa ntara qampiqaqio ihiva 7 navu anieva hoqarama koa. Vi entava ani ntovo vo vakaini vo vakaini sa ntara vauvo Isipiniqaima ntara qantu vuu naavuqi vakova ho vaua.

⁵⁵ Sa ntara qampiqaqio entava anintomanka Isipi vakanaasa ntaraa antuqa ntaihomanka vaiha Pero vaiinkiaa ntara kinavu kimiane kuvo Pero vaiinkivano visaa kihao, Ne Iosepeva vainaini ou vima, viva kiaina uvaa iriake, kua.

⁵⁶ Isipini voqi voqi ntara sa vauvo Iosepeva vo naavuqi vo naavuqi ntara qantu vuu vakoa ou genti qankuaseo munima vaehao ntara vi vakanaasa nimua. Aiqaava Isipini ntara sa qampiqaqio kio, Iosepeva minkua. ⁵⁷ Vo vakaini vo vakainivaka sa ntara vaumanka vo vakanaasa vo vakanaasa Isipini Iosepeva vaunaini ntara varaesa vuama.

42

Iosepea vasausavaanavu ntara varaesa Isipini vuama

¹ Kanaha vakainivaka ntara sa vauvo Iakovova vaihao iuvo Isipini ntara vauvo viva nai maaqunavuaa kihao, Ne qumina maini vaiha nai kave nai kave iha vaivoave. ² Isipini ntara vaio ivo kiamanka iunaave. Nenavu mini oku ntema munima aqusehama ntara vara vii kinavu kimiqa kenavu ntara via nehama sa quku viai, qaqi vaiqi vuave, kio.

³ Iakovova minki kivaseo Iosepea vasausavaa 10 navu nikikomanka visa munima aquseha ntara varaesa Isipini vua. ⁴ Visa vie uvo Iakovova sa Benaminia Iosepea qaka akisaraio kihao, Viavaka akikaaiao vo ahasavano via mantaiqama amikaanto, kua.

⁵ Kanaha vakaini noaiqamaseo ntaraa antuqa aru entava ani ntomankaa ki, vo vaiintinavuvaka Iakovoave Isaraiaive via maaqunavuvaka ntara varaesa Isipini vua.

⁶ Vuvo Iosepeva aiqava Isipiqaa raqisi vauva vaihao vo vakaihainaasa vo vakaihainaasa visa munima vaehao ntara nimi vaumanka Iosepea vasausavaanavuvaka Iosepeva vaunaini ou nte via avuqaa vaiha hiqintivi kankakaavuvi visa nái vii vakaini se vauvo ⁷ Iosepeva nai vasausavaanavu vii uqauama seo kaveo, viva sa visa vii uqauamaseo kavovaa voqama vaihao Iosepeva visa anoqama seo ireo kihao, Ne kaihai aniasae iavo? kio.

Minki kumanka visa kiha, Kenavu Kanaha vakaihai ntara varaea anuasave, kinka.

⁸ Visa minki kiha visa sa Iosepea vii uqauamase kavovo Iosepevaqai nai vasausavaanavu vii uqauama seo kavoa. ⁹ Visa sa Iosepea vii uqauamase kavarai, kankakaavuvi vauvo Iosepeva nai haau kaira kavoa viaa qaqi iikeo visaa kihao, Aqao, nenavu vo ahasaa ampeqiesia aniavo. Nenavu maini ani kinavu ampeqamase kaveha kenavu sa soqemase raquainaa kavaesa aniasave, kio.

¹⁰ Iosepeva minki kumanka visa kiha, Noa vaiinkio, kenavu sa minkiea anuausave. Kenavu ai saiqá vaiinkinavu vaiha munima aquseha ai ntara varaea anuasave. ¹¹ Kenavu vaiea qaka vasausa vauo kinavu qova vaiinki vohaiqavano vaio ivo. Sa kenavu maa vakanaasa ampeqiea anuausaave. Nenavu quqaa uvaqai kua vaiinkisama aninte uo, kinka.

¹² Visa minki kuvo Iosepeva kihao, Nenavu unahaama kiavo. Nenavu maini ani kinavu ampeqamase kaveha kenavu sa soqemase raquainaa kavaesa aniasave, kio.

¹³ Iosepeva minki kumanka visa kiha, Kenavu haau vaiea qaka vasausa 12 navu vauo kinavu qova vohaa vaiinkivano Kanaha vakainima vaio ivo. Kinavu qaka vovano guku vuvo kinavu qaka naankiaraihainaava kinavu qoavakamaseo vaio ivo, kinka.

¹⁴ Visa minki kuvo Iosepeva aqao kio, Ke vaasa kunaa, ne maa vakanaasa ampeqiesama aniavo. ¹⁵ Maankimase ke ni uva avakeha kavaeave. Ke kenka saugu aiqiqaa aquseha Pero vaiinki auku ntehamá minkima ki: Ninavu qakavanovaka sa maini aniea, nenavu sa maihai ho vivaave.

¹⁶ Ninavuqinkaio vohaiqavano ou ni qaka vika vareo maini aniaie. Viva via vikareva viaqe ke ni hini usa karavusagima kaaia nenavu maini vaiqe ke ni uvaa quqaave unave kiae. Ke kavaaio ni uva una uva vaiea, ke niara maa vakanaasa ampeqiesia aniasave kiaeave, kio. ¹⁷ Iosepeva minki kivaseo kaaramo enta visa karavusa naavuqi somanka vaua.

¹⁸ Visa karavusa naavuqi mini vauvo kaaramo enta aikarovo Iosepeva anintero visa kiva nimio kihao, Ho ke Kotia uva ii vaua vaiinkisama vai uo. Ke vo uva kiai ne vi uvaa ho iivea, ke ni vehasuma nimikararave.

¹⁹ Ne quqaa uva ki vai vaiinkisa vaivea, niqinkaio vovano maaqi karavusa naavuqi vaiama ne hini usa anirante ntara vare vuu nenka navunaasa sa ntara vakasa nimi, ²⁰ viaqaankai nenka qaka vika vare ke iainanaini munku saiqe kavaae. Ke via kave, niara quqaa uva ki vaiaave kihama ni vehasuma nimikararave, kio. Iosepeva minki kumanka visa eo kenavu minkieave kinka.

²¹⁻²³ Iosepeva Isipi vakanaa uvaqinkaio ki vauvo vovano via uva uantaseo via vasausavaanavu kiva nimumankaa ki, visa Iosepea vo vakanaava vaihao sa kinavu uva ho iivo kivase, visa nái uvaqinkai nai kiva ami nai kiva ami iha kiha, Oho, haau kenavu kenkanavu qaka vo mantaigama amikaavaunaa via saara Kotiva vake kinavu noa maara kimivo. Haau kinavu qakavano iqi rakehao kinavuaa sa minkiake kumanka kenavu sa via uva iiai, sa via aaquhikama amikaavaunaave. Via saara vake noa maaravano kinavuqi govaama vio ivo, kinka.

Visa hini usa minki kuvo Rubeniva kihao, Oho, vi entaa ke niara kiha, Sa via mantaigama amikaake, kiavau ne ki uva iiakaa vaumanka sa ki uva iuave. Ne minkimase via arusoa saarama vake kinavuqaa noa uva vaio ivo, kio. Minki kumanka visa Iosepeva sa kinavu uva ho iianarove kivaseha nai kiva ami nai kiva ami i vauvo Iosepeva vaihao visa aiqava uva kua ho iua.

²⁴ Iosepeva visa uva iuvo via munkusavano mantaiguvo viva visa vauqaankaio uantavio nai vii qaqini vakeo evaara iqi rakaseo qaiqaa via auntavano ho uva kiaiava vauvo viva uanta vio sauqu aave vakehao nai saiqa vaiinkinavuaa kihao, Vi vaiinkiaqi karavusaqi saake, kumanka visa Simioniva nai qaka vasausavaa hampaka vau vaiinkia, visa via rumpa vare vuu karavusa naavuqi soa.

²⁵ Via rumpa vare karavusa naavuqi vuu sovo Iosepeva nai saiqa vaiinki evaara kiva nimio kihao, Ne ntara vare visa uka mpiqa sehamo visa *silvaa* munima nai nimihama visa ukaqi ntuvu nimikaake. Aaraini viha vika ntara neavaka ntuvu nimikaake, kio. Minki kumanka via saiqa vaiinkinavu Iosepeva kunte mase, ntara ntuvu nimikoa.

Iosepea vasausavaanavu nai maaqaini anirante vua

²⁶ Iosepea vasausavaanavu ntara ntuvako ukaa vaa vaai nai donki auvagaqaa rumpase vakusa mini se nai maaqaini vieso vuama. ²⁷ Visa aaraini vuvu entama vumanka saiqa mini qaqi ntaka vaikaae kivase mini vauvo vovano nai ukaqinkaio ntara equseo saiqa kenka donki amiae kivaseo kavovo nai ntaraa aquso munimava ukaqi qaqi vaua. ²⁸ Viaqi vauvo viva nai qaka vasausa naarama seo kihao, Maa kavaake. Ke *silvaa* munima mini ntaraa aqu sauava ukaqi qaqi vaio ivo, kio. Minki kumanka visa voqamase naaku ikomanka qekehao aiqi sauqu nti nti iha kiha, Oho, Kotiva kinavuaa nankihae minkivo? kinka.

²⁹ Visa minki kivase ou vi Kanaha vakaini nai qova vaunaini ou nte visa nai nu vasaasaa Iakovia kiva ami kiha, ³⁰ Isipiqaa raqisi vaiinkiva kinavuaa kamoqara kihao, Ne Isipi vakanaasa ampeqiesa aniasave, kivo. ³¹ Viva minki kimanka kenavu kiha, Aqao, sa kenavu Isipi vakanaasa ampeqiea aniausaaave. Kenavu quqaa uvagai kua vaiinkisama ani uo. ³² Kenavu qaka vasausa 12 navu vauo kinavu qova vohaa vaiinkivanoqai vaio ivo. Kinavu qaka vovano guku vuave. Kinavu qaka vo naankiaraihainaava qaqi vaihao kinavu qosantio Kanaha vakainima vaio ivo, kuo ³³ vi vaiinkiva kihao, Ne quqaa uva ki vai vaiinkisa vaivea, niqinkaio vovano karavusa naavuqi vaiama ne hini usa anirante ntara vare vuu nenka navunaasa sa ntara vakesa nimi, ³⁴ viaqaankai nenka qaka vika vare ke iainanaini via vii saiqa ke via kavaae. Ke via kave niara quqaa uva kia vaiinkisave kihama niara sa maa vakanaasa ampeqiesa aniasave kiaave. Minki kivasema ke ni qaka vasaara vo karavusa naavuqi saainaa ninka nimiaima ne ho maini vaiha munima aquseha ntara varevaave, kiave. Mini Isipiqaa raqisi vai vaiinkiva kinavuaa minkima kiave, kinka.

³⁵ Minki kivase visa nai ntara ntuvako ukaa ontontiaqama seha kavovo visa ntaraa aquso *silvaa* munimava vo uka vo ukaqi qaqi vaumanka visavaka visa qovavaka vogamase qekehao vauvo ³⁶ visa qova Iakovova kihao, Oho, ne aiqava ki vainkivaanavu kaiqa saesa auki variavo. Umpo, Iosepeva guku vuave. Simioniva sama vaio ivo. Ne Benaminia vaka mini vika vuu saesa auki variavo. Oho, vo ahasa vo ahasa maara ntai ahasava kiqima vaio ivo, kio.

³⁷ Minki kuvo Rubeniva nai qoaa kihao, Benaminia ki kimiaqe kire viaqaa raqisiqi vima qaiqaa nina vika vii amiae. Ke sa ourante nina vika vii amiaea, are homa ki maaqukanta aru senaave, kio.

³⁸ Minki kuvo Iakovova aqao kio, Sa ke kenka maaqu naankiaraama ai amiaama vike vinaave. Via vasaava quku vuvo vivaqaima qaqi vaio ivo. Ne via vika vare vivo vo ahasavano via mantaigama amikaiiaqe ke erera sauhi vakausa munkusa mantaigiqae quku viaave. Sa ne ho via vike vivaave, kio.

43

Visa Isipini qaiqaa anirante vuama

¹ Iakovova sa ho via vike vivaave kuvo sa ntara vau entava qaqi vaiqio vumanka ²visa Isipi vakaihai vare anu ntaraa nama kaiqa sovo visa qova visaa kihao, Ne anirante ou qaiqaa munima aquseha ampára ntara voqavaka vare aniake, kio.

³ Minki kuvo Iutiva aqao kio, Kenavu ai kiva amunaave. Isipiqaa raqisi vaiinkiva kinavu kikihao minkima kivo, Ne sa nenka qaka vo vike aniqe ke via kavaaea, ne sa ho ke iainanaini qaiqaa ani ntara vaevaave, kiave. ⁴ Are Benaminiavaka kinavu hampaka akikaiiaqe kenavu via vakamase Isipini ntara varaea vuae. ⁵ Noa vaiinkivano minkima kivo: Ni qaka vovano sa ni hampaka kuviea, ne sa ke iainanaini ho anivaave kia, via saara are sa viaavaka akikaiea, kenavuvaka sa ho mini viaave, kio.

⁶ Minki kuvo Iakovova via vo aukú Isiraiva kihao, Ne vi vaiinkia nenka qakaa sa kiva amiakara vumanka ne nenka qakaa via kiva amiaave. Ne viaa via kiva amiaraa kio, via saara kiquima noa maara ntai ahasava vaio ivo, kio.

⁷ Minki kumanka visa kiha, Aqao, vi vaiinkiva vo uva vo uvaa kinavuvaka ki navunaasavaka iraiave. Viva kihao, Ni gova qaqie vaio ivo? Ni qaka vovano vaiove? kiave. Minki kivea, kenavu vi uvaa vi uvaa nai kiva amunaave. Kenavu nai kiva amiha sa kenavu viva nenka qaka maini vike kuvuake kireva i uvaa iiai, qaqi uva ki vauo viva nai vi uvaa kiave, kinka.

⁸ Visa minki kuvo visaqinkaio Iutiva nai qoa Isaraiaa kihao, Are vi vainkia ki vakamasea akikaiiaqe kenavu vaasa vuae. Kenavu sa vaasa vuaea, kinavu vainkivaavaka aevaka quku vivo. ⁹ Kevano vi vainkiaqaa raqisiqi vieave. Vi vainkiva mantaigama viea, are kiquaqai vi uvaa vakenaave. Ke via vika vare ou ni ourante sa vii nina qaiqaa amiaea, via saara kiquaa uva vaiiae ke aiqava enta qaqi vaiqi viha vi uvaa vararaave. ¹⁰ Kenavu ntaraa vaasa vuakaarave. Kenavu vaasa vuae ki, homa kaara naini ou vi ourante anuntauakiio, kio.

¹¹ Iutiva minki kuvo via uvavano mpeqaiquvo visa qova Isiraiva kihao, Ne mini quqaa viesa ivera, ne maihai soqe aiaia vare vi vaiinkia vuu qaqi amivo viva niara quahehaoma variaie. Vaakaqaa aqua vahaveaave, saaqa voqaa namaive, ntaaraqaa aakaave, saivu voqaamave, vi ahasaa vi ahasaa vuu qaqi amiake. ¹² Nenta ukaqi kavaavo munima vaia, vi *silvaa* munimaavaka nai amiha qaiqaa voqavaka amiake. Vovano gumimaga ihaoe ni ukaqi vi munimaa qaqi ntuva kaiave? Ne viaavaka ireha kavaake. ¹³ Nenta qakavaka vika vare vaasa vuake. ¹⁴ Ne vi vaiinkia avuqaa ou vaivo Kotiva ni naaquhikama nimikaiao vi vaiinkiva ni qaka vasaara vovaka Benaminiavaka qaqi saiama ne vikanta ho ntika vare ourante aniake. Oho, ki vainki kaiqavi sa vaivea, kentaraama vaiaave, kio.

¹⁵ Minki kumanka visa aiaia vare, *silvaa* munima kaara naini vare, Benaminiavaka vika vare vua. Visa sante Isipini orunte Iosepeva vaunaini vuvo ¹⁶ Iosepeva Benaminia kaveo nai naavugaa raqisu saiqva vaiinkiaa kihao, Are maa vaiinkinavusa ntika varea ki naavuqi vuu sea vurimakaua arusea nunka kaimanka vi vaiinkinavusa isaraqaa kivaka ntara naake, kio.

¹⁷ Minki kuvo via saiqā vaiinkivano Iosepeva kuntema seo, via vasausavaanavu Iosepea naavuqi ntika vuu soa.

¹⁸ Minkima seo ntika vuu somanka visa Iosepea naavuqi vuu soa saara naaku ikomanka kiha, Haau kinavu ukaqi ntuvako munimaa saarae viva kinavu maaqi vuu seo ivo? Viva kinavu ravaaqau seo rumpaseo, kinavu donkivaka vareo, kinavuaa ne karavusa vaiha ki saiqaqai qumina varaake kianarove, kinka.

¹⁹ Visa minki kivase ou naavu qentiana vaiha Iosepea saiqā vaiinkiaa kiha, ²⁰ Noa vaiinkio, haau hoqare kenavu ntara vaaea anuausa maihai ani vare kenkanavu maaqaini anirante ²¹ aaraini vuavauo entama vumanka aarana vaikaea iha kavaavauo kenavu ntaraa aqu saavauna munimaa kinavu ukaqi qaqi ntuva kova vauave. Vovano kinavuaa muara varaavo kianto ki, kenavu qaiqaa qaqi vi munimaa vare anuro ²² Kenavu vo *silvaa* munimavaka ntara vaaea vare ani uo. Nai kavave munima kinavu ukaqi ntuva koave? kinka.

²³ Visa minki kuvo Iosepea saiqā vaiinkivano kihao, Hove, sa qekaake. Ninavu vaiqavanovaka ninavu qoa vaiqavanovaka Kotiva, vivama vi munimaa ninavu ukaqi ntuva koave. Kema haau vi entaa ni munima varaavau-naave, kio. Minki kivaseo viva ou Simionia karavusa naavuqinkaio suvantu seo vika vareo visa vaunaini vii soa.

²⁴ Simionia visa vaunaini vii seo Iosepea saiqā vaiinkivano visa ntika vuu Iosepea naavuqi seo visa nái aiqu mintuqaake kio, namai saqa nimio, visa donkivaka ntara nea nimio, ²⁵ visaa kihao, Ne isaraqaa Iosepea vakamase ntara nevaave, kumankaa ki, visa Iosepea amiesa vare anu ahasaa henuqamase vakoa.

²⁶ Henuqama vake vahaagaini vauvo Iosepeva mihaio anio nai naavuqi oiqekeo vumanka via qaka vasausavaanavu visa nái vare anu ahasaa vare, naavuqi oiqeke Iosepea amiha vakaini hiqintivi kankankaavi vaiha visa nái vii vakaini seha vaua. ²⁷ Mintimase Iosepea avuqaa vauvo Iosepeva visa ireo, Nenavu vo? Nenavu hoe vaiavo? kivaseo viva qaiqaa visa ireo kihao, Ho ni qova sontaiqama viave kiava vo? Viva qaqie vaio ivo? kio.

²⁸ Minki kumanka visa kiha, Ai saiqā vaiinkivano kinavu qova, viva qaqi vaihao homa vaio ivo, kivase visa qaiqaa kankankaavi nái vii vakaini seha vaua.

²⁹ Visa minkima Iosepea avuqaa vauvo Iosepeva visa aikukumaqio vihaao nai noa via vainki, Benaminia kaveo visa ireo kihao, Ne nenka qaka naankiaraaave kiava, maa vivae vaio ivo? kivaseo Iosepeva Benaminiaa kihao, Ki maaqou, Kotiva ai soqema amikaaie ki uo, kivaseo ³⁰ nai qaka vii qaiqaa kavooa kio, Iosepeva iqi rakaaiava aumanko vauvo viva viaqinkaio santeo ou vo rumuqi nariaraa vaihao nai qakaa iqi rakeo. ³¹ Nai qakaa iqi raka seo Iosepea nai viiqinkaio auguru nunka seo vuaqaiia ukuseo, nai iqi rakoa kaiqa seo, qaiqaa aniranteo nai qaka vasausa vauaqi ou vaihao nai saiqā vaiinkinavuaa kihao, Ho ntara raquake, kio.

³² Minki kivaseo Iosepea vo kaintaqaa nariaraa oquvi vaumanka Iosepea saiqā vaiinkinavu ntara raaguse Iosepea amumanka Iosepea qaka vasausavaanavu vo kaintaqaa oquvi vaumanka ntara raaguse nimumanka Isipi vaiinki vonavu visa nariaraa vo kaintaqaa oquvi vaumanka ntara raaguse nimua. Isipi vakanaasa kiha, Kenavu Hiparu vakanaa vaiinkinavu hampaka ntara naaoave, ki, visa nariaraa vo kaintaqaa ntara ne vaua.

³³ Iosepea qaka vasausavaanavu ntara naesa uvo Iosepeva visa rairaseo vi kaintaqaa vi kaintaqaa oquvi vaiha ntara naake kumanka visa oquvi vaiha kavovo avuniaragaankaio visa vasaava nai qakantioqai nai qakantioqai oquvio vaua. Iosepeva minkima avuqavuuqama seo visa raira somanka

visa viaa voqamase aako kaa iha kiha, Nankimaseoe viva kinavu nova kinavu vakakai osaraa ho iivo? kinka.

³⁴ Visa minki kivase oquvi vaumanka Iosepea saiga vaiinkinavu Iosepea kaintagaankai ntara vare, visa nimiqi viha Benaminia amihama airi naini via ntara amua. Benaminia minkima amumanka visa aiqava ntaravaka namaivaka ho noa.

44

Iosepeva qaiqaa visa avakehao kavoa

¹ Visa ntara novo viaqaankaio Iosepeva nai naavuqaa raqisu saiga vaiinkia kiva amio kihao, Ntara varea visa ukaqi mpiqasea visa ntaraa agusaa munimaavaka visa ukaqi nai qaqima ntuva nimikaane. ² Minkima sea ou ki *silvaa kapa* soqea varea visa qaka naankiaraama ukaqi via munima vakamasea ntuva amikaane, kio. Minki kuvo viva Iosepeva kuntema seo, minkima nimikoa.

³ Minkima nimikovo via qararaa visa nikikomanka Iosepea qaka vasausavaanavu visa nai donki hampaka nai maaqa viesa vuama.

⁴ Visa nai maaqa viesa ou vi amparaigaqai aaraini vuvo Iosepeva nai naavuqaa raqisu saiga vaiinkiaa kihao, Santea vi vaiinkinavusa vakaqia vuane. Visa vinaini ou ntea visaa minkima kiane, Ki noa vaiinkivano ni sogema nimikaimanka ne nankihae nai mantaiqama amikaavo? ⁵ Ne nankihae ki noa vaiinki kapa soqea muara varaavo? Viva vi kaparaqinkaio namai naiave. Viva vi kaparaqonkaio naankiara vo saiga vo saiqavano qovaa iaina kavaaina kapava vaio ivo. Ne vi kaappa muara vareha manta saiga varaavo, kiane. Are minkima visaa kiane, kio.

⁶ Iosepeva minki kivaseo via akikovo via saiga vaiinkivano santeo visa ou ntikaseo vi uvaa kiva nimumanka ⁷ visa aqao ki, Nankihaae are kinavuaa minki kiarao? Kenavu sama via kapa muara vare ani uo. ⁸ Haa Kanaha vakaini kenavu *silvaa* munima kinavu ukaqinkai ranta saavaunaa, vi munimaa qaqi naima amunaave. Kenavu vi munimaa nai amuausaa ki, sama ai noa vaiinki naavuqinkai vo ahasavaka muara vararaave. ⁹ Are rantaqia vihaa kavaiao kinavuqinkaio vo vainki ukaqi vi kapava vaiea, homa vi vaiinkia aru sea kinavuvaka rumpa kaiage kenavu ai noa vaiinki via saiga vaiinkima vaiaave. Sa kenavu via kapa muara vare ani uo, kinka.

¹⁰ Visa minki kuvo Iosepea saiga vaiinkivano kihao, Hove. Kaapa muara vareo aniaina vaiinkia, viaqaima ke rumpa saraave. Ne hini isa homa nenka maaqa qaqi vivaave, kio.

¹¹ Minki kumanka visa vaasa nai uka nai uka vakaini vaavi se, no rumpa koa vantuse vakovo ¹² Iosepea saiga vaiinkivano visa vasaara ukaqinkaio naane ranta seo kavovo sa vauvo rantaqio vihao visa qaka Benaminia esaanaihainaara ukaqi ranta seo kavovo kapavano via ukaqi vaua.

¹³ Visa qaka ukaqi kapavano vaumanka visa kave, visa nai ukavaaqa nahaqu naahaqimase, voqamase qekehaha visa nai ntara ntuvako ukanavua vara vaai nai donkiqaa rumpase anirante Iosepea vakusaini qaiqaa vuama.

¹⁴ Visa Iosepea vakusaini anirante vuvo Iosepeva sa nai naavuqinkaio vevanteo viaio, qaqi viaqi vauvo lutiva nai qaka vasausavaanavu hampaka Iosepea naavuqi oigeke vaka ntaka hiqintivi vauvo ¹⁵ Iosepeva visaa kihao, Ne nana ahasae varaavo? Ne sae iriavo? Ke naankiara qovaa iaina ahasaa kave vauausama vai uo, kio.

¹⁶ Iosepeva minki kuvo lutiva kihao, Oho, kenavu nana uvae ho kiaave? Nana uvae kenavu kiaiaa are vi uvaa quqaave kihaa sa muara varaavo kiane? Sa kenavu minki kiaima uvava vaio ivo. Kenavu vaaqu saiga

varaunaraa kio, Kotiva kinavu goa saiga qoqaama seo ivo. Ho kenavu maa entaqaankai rumpakesa voqaama vaiha ai saiga vaiinkiqaima vaiaave. Via ukaqi kapa ranta sai vaiinkivavaka, kenavu via vasausavaanavuvaka, ai saiga vaiinkiqaima vaiaave, kio.

¹⁷ Iutiva minki kuvo Iosepeva aqao kio, Sa ke ni aigava rumpa karaave. Via ukaqi ki kapa ranta saina vaiinkiva, vivaqai maini vaihao ki saiga vaiinkima varianarove. Ne hini asa homa nenka gova vainanaini qaqi vivaave, kio.

¹⁸ Iosepeva minki kuvo Iutiva Iosepea aumanko ou nteo viaa kihao, Umpo, noa vaiinkio, saigae ke uva vo ai kiva amiaae. Ke minki kiaiaa are noa vaiinki Pero vaiinki voqaama vaihaama sa ki kikiane. ¹⁹ Are haau kinavuaa kihaa, Ninavu gova qaqie vaio ivo ninavu qaka vovano vaio ivo kiaa ²⁰ kenavu kiha, Kinavu gova sontavano qaqima vaio ivo. Kinavu gova sontaigama viva vaihao vainki vo vakakaivo qaqima nai qosantio vaio ivo. Vi vainkiva qaqi vaivo via vasaava quku vuvo vivaqai nai noa Raikea via maaquvano qaqi vaivoa kio, via gova voqama seo viaa antuqa aivo vaio ivo, kunaave.

²¹ Kenavu vi uvaa ai kiva amuaa are kihaa, Vi vainkia vika vare anige kevaka via kavaae, kiaama ²² kenavu ariara kiha, Noa vaiinkio, vi vainkiva sa ho nai goa mini seo anianarove. Viva nai goa mini seo aniea, via saara via gova quku vuanarove, kunaave. ²³ Kenavu minki kuua are kinavuaa kihaa, Ne sa nenka qaka vika vare anivea, ne sa ho ke iainanaini kuvu ntara varevaave, kianaave. ²⁴ Are minki kiaama kenavu qaiqaa kinavu gova vainaini vi ou nte are kiana uvaa via kiva amunaave. ²⁵ Via kiva amuo kinavu gova kihao, Anirante qaiqaa ou ntara varaake kimanka ²⁶ kenavu viaa aqao ki, Sa kenavu kenkanavu qaka vika vare vuaea, kenavu sa ho vi vaiinkiva vainanaini ho viaave. Kinavu qakavanovaka sa viea, kenavuvaka sa vieave, kunaave.

²⁷ Kenavu minki kuo kinavu gova kinavuaa kihao, Ne iiaave. Ki naaka vovano qorainki vainki kaaraqanta vaka kimikeo ivo. ²⁸ Vovano kigaankaio vio sa qaiqaa ouranteo anumanka ke viaa oho, qaasau vairivano via aruseo ruqeqaama seo ivo kivaseha sa via vii qaiqaavaka kavaunaave. ²⁹ Ne maa vainkiavaka vika vare vivo vo ahasavano via mantaiqama amikaiea, via saara ke erera sauhi vakausa ki munkusa mantaiqiaqe ke quku viaave, kiave.

³⁰⁻³¹ Kinavu gova minki kiaa ki, kenavu sa via maaqu naankiaraama vika vare qaiqaa anirante vuaea, kinavu gova kavaiao via maaqu naankiaraava sa kinavu hampaka vaiiao viva vaasama quku vuanarove. Via maaqu naankiaraava qaqi vaivoa kio, kinavu gova qaqi vaio ivo. Via maaquvano quku viao via qovavaka sa qaqi varianarove, qukuma vuanarove. Kenavu sa vi vainkia vika vare vuaea, via saara kinavu goa munkusavano mantaiqiao quku vuanarove. ³² Ke kenka qoaa minkima kunaave, Kema viaqaa raqisiqi vuaiao viva homa varianarove. Ke ourante sa viavaka vika vare aniaea, kigaama aigava enta vi uvava varianarove, kunaave. Ke kenka qoaa minkima kunaave. ³³ Noa vaiinkio, viaa ihaama kigaima rumpa kaiage ke kenka qaka vakusa vare, maini vaiha ai saiga vaiinki variaiao ki qaka viva nai vasausavaanavu hampaka qaqi vuaie. ³⁴ Ke sa via vika vare vuaea, nankimase ke kenka gova vainanaini ho viaave? Sa ho viaave. Umpo, sa ki kikikaiage kenka gova vainanaini ou vaiha via munkusavano nai maaqu saara mantaiqinaa kavaae, kio. Iutiva minki kua.

¹ Iutiva minki kuvo Iosepea munkusavano voqama seo mantaiquvo vaihao iuvo nai saiqā vaiinkinavu nivuqaa iqi rakaaiava aumanko vauvo viva aiqava nai saiqā vaiinkinavuaa kihao, Ne aiqava maaqinkai ki maini se vuake, kumanka visa vuvu sa vovanovaka vauvo Iosepeva nai qaka vasausa hampaka vaihao nai osaraa visa kiva nimua. ² Iosepeva kiva nimio voqama seo rakehao vaumantaa ki, Isipi vakanaasa voqi vaua viva iqi rake vaua iumanka aiqava Pero vaiinki naavuqi saiqā vare vausavaka Iosepeva iqi rakoa iua.

³ Iosepeva nai qaka vasausaa kihao, Ke Iosepesave. Ki gova qaqie vaio ivo? kio. Minki kumanka via vasausavaanavu vi uvaa ii voqamase naaku ikomankaa ki, visa uva kiva sa ho vaumanka vaua.

⁴ Visa minkima vauvo Iosepeva vainko aniake kumanka visa vainko anuvo Iosepeva kihao, Ke ni qakavano Iosepesama vai uo. Ne vo vakanaasa ki nimiha munima varomanta visa ki kivika vare maini Isipini vuu soave.

⁵ Ho vake ne sa ki aaku qekaake. Sa vi uvaya kinavuqaa vaio ivo kiake. Kotiva vo vaiinki vo vaiinki sa quku viai qaqi variake kio, ki kikikomanka ke naane maini ni nivuni aniavaunaave. ⁶ Ntara sa variaina ihiva kaaraqan-taqaima govaama vio kaiqa vivo sauqu hiniu ihima qaqima vaio ivo. Sauqu hiniu ihi vaiinki nahenki sama ho ntara ukuse qantu nevaave.

⁷ Ho Kotiva maa entaa iihaoma niara visavaka visa vainkintivaka sa quku viai qaqi vaiqi vuake kio, ki naane maini kikikeo kigonkaio viva ni saihagama nimikaiae. ⁸ Ke viaa iihama sa niaa ne ki kikikaamanka anunaave kiaave. Kotiva ki vi aaraa aukimanka maini anunaave kiaave. Kotiva ki kikikaimanka maini ani vauo vivaqaima ki noaiqama saimanka ke Pero vaiinki via saiqā vaiinki avuniasama vai uo. Ke aiqava Pero vaiinki via vakaqaa raqisi vauausave. Ke aiqava Isipi vakanaasaqaa raqisi vauausave.

⁹ Ne sante vuu ki goa kiva amiha minkima kiake: Ai maaquvano Iosepeva ariara minkima kivo, Kotiva ki noaiqama saimanka ke aiqava Isipi vakaqaa raqisiha vai uo. Are sa mini vaisea aniane. Vaasama ke iainanaini aniane.

¹⁰ Are homa maini Isipini vaihaa vaka vo Gosenini vainaave. Vi vakava ki aumankoma vaio ivo. Arevaka, nena vainkivaanavuvaka, nena naiinkinavuvaka, nena sipisipivaka, mimivaka, vurimakauvaka, nena aiaia vake-naavaka, aiqava vi ahasaa vi ahasaa saku varea maini ani vaiage ¹¹ ke aiqaa raqisiae. Ntara sa variaina ihiva sauqu hiniunavu qaqima vaio ivo. Are sa maini aniea, aevaka are vakena ahasavavaka vehiqama vivo. Minkimama ki goa kiva amiake, kio.

¹² Iosepeva minki kivaseo qaiqaa nai vasausavaanavuaa kihao, Nevaka ki qakavano Benaminivavaka ne ki kavaamanka ke quqaama Iosepesama vai uo. ¹³ Pero vaiinkivano ki noaiqama sainaa ne anirante ki goa vuu kiva amiake. Ne aiqava ahasa maini Isipini vaiha kaveavaka vuu ki goa kiva amiake. Vi uvaa kiva amima, via vaasa vika varema maini aniake, kio.

¹⁴ Iosepeva minki kivaseo ou nai qaka Benaminia ukukeo iqi rake vauvo Benaminivavaka nai vasaara Iosepeaa iqi rakeo náikanta nai susuqe nai susuqe i vaua. ¹⁵ Iosepeva nai qaka susegehao iqi rakehao ou nai vasausavaa vohaiqa vohaiqa susuqama nimikeo. Viva visa susuqama nimikomanka visa Iosepea vakamase uva ki vaua.

¹⁶ Iosepevavaka via qaka vasausavaanavuvaka uva ki vauvo Iosepea qaka vasausavaanavu aninto vasaasava Pero vaiinkivano vau naavuqi vumanka Pero vaiinkivanovaka, via sana saiqā vaiinkivanovaka, vi uvaa iiha quaheha vaua.

¹⁷ Pero vaiinkivano Iosepea kiva amio kihao, Nena qaka vasausavaanavuaa minkima kiane, Ne nenka donkiqaa ntara vaa vaai

rumpa vare anirante Kanaha vakaini ou vi ou ntema ¹⁸ nenka goavaka, nenka vainki nahentivaka, ntika vare ourantema ke iainanaini kuvu vaiqe ke soqe vaka ni nimiai ne viaqaa vaiha soqemavi variake, kiane. ¹⁹ Nena qaka vasausavaanavuaa minki kivasea maa uvaavaka visa kiva nimiane: Ne maihai qosavaka qosa kaarivaka vare vuu saimanka ni vainki nahentivaka ni govavaka viaqi vaihama ho aniake. ²⁰ Nenta hini aiaia mini seraa sama noaiqamase iriake. Maini Isipini soqe aiaia vaia ni aiaiaqaima varianarove kiane, kio.

²¹ Pero vaiinkivano minki kuvo Iosepeva nai qaka vasausavaanavu gosanavuvaka qosa kaarinavuvaka nimumanka Pero vaiinkivano kuntemase, visa anirante vuama. Visa vie uvo Iosepeva visa aaraini viha ne ntaraavaka nimio, ²² visa vohaiqa vohaiqa qaraasa ukavaaqa nimio, Benaminia 300 *silvaa* munimavaka ukavaaqa sauqu hiniunavu vakama seo amio.

²³ Iosepeva nai goavaka aiaia amikeo. Maa ahasanavua nai qoa amikeo: donki sauqu hiniukanta amio donkiqaa vo aiaia vo aiaia soqe aiaia Isipi vakaihainaa vaa vaai donkiqaa rumpa keo donki vo sauqu hiniukanta nahe donki visavaka nai qoa amikeo, vo ntara vo ntara mporetive, vo ntarave, via qova aaraini anihao naaina ntaraa vi donkiqaa rumpa amikeo.

²⁴ Minkima seo rumpa amikeo Iosepeva nai qaka vasausavaanavu nikikomanka visa vie uvo Iosepeva visaa kihao, Ne aaraini viha sa nai aki nai aki iake, kivaseo visa nikikomanka vuama.

²⁵ Nikikomanka Iosepea qaka vasausavaanavu Isipi mini se ou vi Kanaha vakaini nai qova vaunaini ou ntoa. ²⁶ Mini ou nte visa nai qoa kiva ami kiha, Iosepeva qaqima vaio ivo. Viva Isipini vaihao aiqava vi vakaqaa raqisihaoma vaio ivo, kinka. Visa minki kuvo Iakovova sa visa uvaa quaheo ne unahaama kiavo kumanka visa ²⁷ viaqaankai Iosepeva visa kiva nimu uvaa nai qoa kiva ami, Iosepeva qosa kaarinavu nimua nai qoa umiqovo visa qova Iakovova vi uvaa iio qosa kaarinavu kaveo, viaqaankaio via munkusavano soqe uvo viva quahaseo ²⁸ kihao, Ne quqaama kiavo. Ki maaquvano Iosepeva qaqima vaio ivo. Saiqe ke qaqi variainanko ou via kave, ho viaqaankai ke quku viaave, kio.

46

Iakovova Isipini saku vareo vua

¹ Iakovova minki kivaseo viva aiqava nai u ahasaa saku vareo Isipini vieva vua. Viva aaraini vihao Besebaini ou nteo Kotiva nai qoa Aisaakiaqaa raqisuva vauvoa kio, *ofaa* vaaseo Kotia iha quara amikoa.

² Kotia iha quara amikeo entaqi Iakovova vaikehao kaira kave vauvo Kotiva via aarehao kihao, Iakovoo, Iakovoo, kuvo Iakovova kihao, Vo, ke mainima vai uo, kuvo ³ Kotiva viaa kihao, Ke Kotisave. Ke ai qoa Vaihavano vaihama viaqaa raqisi vauausave. Are sa qekehao Isipini vuane. Qaqi vuane. Are Isipini ou vaiaqe ke ai vainkinki airiqama saaima visa noaiqamavi noa vakanaasama variake. ⁴ Are Isipini ou viaqe ke ainti vaiha aiqaa raqisiqi vi naankiara Isipi vakaihai are suvuaama kerausa vika vare maini qaiqaa vuu saae. Naankiara are qukie ina entaa ai maaquvano Iosepeva ai vakamaseo vaiaama are quku vinaave, kio.

⁵ Kotiva minki kuvo Iakovova Beseba mini seo vua. Viva vieva umanka via maaquvano Pero vaiinkivano qosa kaarinavu nimua varase, nai naakanavuvaka, nai vainkinavuvaka, nai qoa Iakovoavaka, viaqi visa ntuvava vare Isipini vuama. ⁶ Visa Isipini vie iha visa Kanaha vakaini vaiha visa nai sipisipive vurimakauave mimive vakoa vare, aiaivaka vakoa vare, Isipini

vua. ⁷ Iakovova nai maaqunavuvaka nai nainkinavuvaka aiqava nai vainki nahenki ntika vareo Isipini vua.

⁸ Iakovoa vakamase vaiinki nahenki Isipini vusa, visa nuku vaieva minkimama vaio:

Rubeniva (Iakovoa maaqu ntara hunkavano)

⁹ Rubenia maaqunavu: Hanokiva, Paruva, Hesaroniva, Kaamiva.

¹⁰ Simioniva

Simionia maaqunavu: Jemueliva, Jaminiva, Ohaativa, Jakiniva, Sohaava, Sauriva. (Kanaha vakanaa nahenki vovano Sauria vaka koa.)

¹¹ Rivaiva

Rivaia maaqunavu: Gesoniva, Kohaativa, Meraariva.

¹² Iutiva

Iutia maaqunavu: Eruva, Onaaniva, Seraava, Peresiva, Siraava. (Erusa Onaanisa Kanaha vakaini vaiha quku vua.)

Peresia maaqunkanta: Hesaroniva, Hamuriva.

¹³ Isakaava

Isakaa maaqunavu: Toraava, Puvava, Iopuva, Simironiva.

¹⁴ Sebuluniva

Sebulunia maaqunavu: Seretiva, Eloniva, Iareriva.

¹⁵ (Rubenivavata, Simionivavaka, Rivaivavaka, Iutivavaka, Isakaavavata, Sebulunivavata, vinavusa Riaa maaqunavu vauvo Riaava Mesopotemiaini vaihao vi vainkinavusa Iakovoa vaka amikoa. Riaava nahenki vainki vo Dainaa vaka koa. Riaa vainkivaka naintivata vaiesa 33 vaiinki nahenki vaua.)

¹⁶ Gaativa

Gaatira maaqunavu: Sifioniva, Hagiva, Suniva, Esiboniva, Eriva, Arodiva, Areliva.

¹⁷ Aseva

Asea maaqunavu: Imunaava, Isavaava, Isaviva, Beriaava.

Asea raavuavano: Seraava.

Beriaa maaqunkanta: Hebeva, Marakieriva.

¹⁸ (Vi vainkisa 16 navu Siripaa vainkive naintive vaua. Labaaniva Siripaa Riaa amuvo Siripaava Riaa saiga nahenkivano vaua.)

¹⁹ Iosepeva, Benjaminiva. (Vikanta Iakovoa naaka Raikea maaqunkanta vaua.)

²⁰ Iosepea maaqunkanta: Manaseva, Efaraimuva.

(Iosepea naakavano Asenaativa vi vainkikanta vaka koa. Asenaativa Potipea raavuavano vauvo Potipeva Isipi vakanaa vaiinki nahenkiaa iihao suaiaa via vaiqavanove kivaseo via aare vau vaiinkiva vaihao vakusa vo Onini vaua.)

²¹ Benjaminia maaqunavu: Belaava, Bekeva, Asabeliva, Geraava, Nemaaniva, Ehiva, Rosiva, Mupimuva, Hupumuva, Ativa.

²² (Vi vainkinavusa 14 navu Iakovosa Raikesa vainkivaka naintivata vaua.)

²³ Daaniva.

Daania maaqu Husimuva.

²⁴ Napataariva

Napataaria maaqunavu: Jaseliva, Guniva, Jeseva, Siremiva.

²⁵ (Vi vainkisa 7 navu Bilihaa vainkivaka naintivata vaua. Labaaniva Bilihaa Raikea amuvo Bilihaava Raikea saiga nahenkivano vaua.)

²⁶ Iakovoa vainkivaka via naintivata Isipini vusa saara ntiea 66 navuma mini vua. ²⁷ Sa via maaqunavu naakanavu saara ntiai, qaqi via vainkivaka via naintivata saara ntuvase 66 ve ki uo. Iakovoa vainkive naintive

Isipini vusavaka, Iakovoavaka, Iosepeavaka, Iosepea vainkikanta Isipini vakakosavaka, visa visa saara ntea visa 70 navuma vaua.

Iakovova nai vainki nahenki hampaka Isipini ou ntoa

²⁸ Iakovova Isipini ou vihao nai maagu Iutia naane akikeo kihao, Are ou Iosepea kiao Gosenini ani kinavu kivikaaie, kivaseo via Iosepeva vaunaini akikovo vuvo ²⁹ Iosepeva nai qosa kaari henuqama vakoa viaqi vaai nteo nai goa vika saeva Gosenini vio ou via vika seo nai goa ravaaqavu ukukeo via susuqama seo vusaiqama seo nai goaa iqi raka amikeo.

³⁰ Iqi raka amikovo via qova Iakovova Iosepeaa kihao, Ho vake ke kenka kivuqo ai vii kave uo. Are quqaa qaqi variaama ki, ke quahema quku viaave, kio.

³¹ Iakovova minki kuvo Iosepeva nai qaka vasausavaanavuvaka, nai goa vainki nahenkinavuvaka, kiva nimio kihao, Ke ou Pero vaiinkivano vainanaini vaiha viaa minkima kieave: Ki qaka vasausavaanavuvaka, ki goa vainki nahentivaka, visa Kanaha vakaini variaa visa ke unanaini anintaavo. ³² Vinavusa sipisipiqaa, mimiqaa, vurimakauaqaave, raqisi vaiasave. Visa nai quaravaka aiaivaka saku vare maini aniavo, kieave.

³³ Ke minki kivase Pero vaiinki kiva amiaiao viaqaankaio viva ni irehao, Ne nana saiga varaasave? kiana ³⁴ ne minkima kiake, kenkanavu goa aanante, kenavu vainki naakiusa vaiha sipisipiqaa mimiqaa raqisiqi vi vauausave, kiake. Ne minki kivo Pero vaiinkivano niara, Ne homa Gosenini nenkaraa vaiha nenka quara vakamase vaiqi vivaave, kianarove, kio. Isipi vakanaasa sa quaraqaa raqisi vaiinkisa hampaka vohaaraqi vaieave kuua kio, Iosepeva minki kua.

47

Iosepea navunaasa hini usa Pero vaiinki ou kavoa

¹ Iosepeva minki kivaseo viva Pero vaiinkivano vaunaini vio ounteo via kiva amio kihao, Ki qovavaka ki qaka vasausavaanavuvaka Kanaha mini se, nai quaravaka nai aiaivaka aiqava varema maini Gosenini anintaavo, kivaseo ² viaqaankaio nai qaka vasausavaanavuginkaio saugu hiniunavu nteko Pero vaiinkivano vinavusa kavaaie kio, vinavusa vuu umiqoa. ³ Umiqovo Pero vaiinkivano vinavusa ireo kihao, Ne nenka maaqaini vaiha nana nana saiga varaasave? kio.

Minki kumanka vinavusa kiha, Kenavu kenkanavu goa aanante quaraqaa raqisiqi vi vauausave, kinka. ⁴ Minki kivase vinavusa kiha, Kanaha vakainivaka sa ntara vaivo kinavu quaravano ntara naaiava sa vaimankaa ki, kenavu Gosenini vaieave, kinka.

⁵ Vinavusa minki kuvo Pero vaiinkivano Iosepeaa kihao, Ai qovavaka ai qaka vasausavaanavuvaka are iananaini aniavo. ⁶ Isipi vaka visa vakavakama varianarove. Are vaka soqea visa nimia visa nai quara vakamase mini variake. Visa qaqi saima Gosenini variake. Are kavaia visaqinkai vonavu vurimakauaqa raqisi saigaa anomase kavaivea, vi vaiinkinavusa homa ki vurimakauaqaavaka raqisivaave, kio.

⁷ Pero vaiinkivano minki kuvo Iosepeva nai qoa Iakovoa vikeo vuu Pero vaiinkivano vaunaini sovo Iakovova via uva mantovo ⁸ Pero vaiinkivano Iakovoa ireo kihao, Are nanki nankima ihie vaase iao? kio.

⁹ Minki kuvo Iakovova Pero vaiinkiaa kihao, Ke maa vakaqaqaa vona vona vaiqi niha 130 ihi varase uo. Ki qovavaka ki saivaqavavaka airi ihi vakaini vaiqi vusa vaumanka ke sa visa aanante airi ihi vaiqi viai, ke vaiqi viha vusaai quukuqi viha mantaiqamavi vaiha vaiqi vunaave, kio. ¹⁰ Minki

kivaseo Iakovova nai saugu kure ra seo Pero vaiinkiaa Kotiva ai soqema amikaaie kivaseo Pero vaiinki mini seo vuama.

¹¹ Iosepeva nai qoavaka nai qaka vasausavaanavuvaka ntika vareo Pero vaiinkivano kuntema seo, soqe vaka vaunaini visa vuu somanka mini vaua. Vi vakava aigava Isipi vaka, vo vaka vo vaka aakara seo soqe vaka vauvo vakusa vo, Ramesesi kakaaga vaua. ¹² Iosepeva visa mini vuu seo nai qoavaka, nai qaka vasausavaanavuvaka, aigava visa vainki nahentivaka, viva visa ntara nea nimumanka visa ho neha vaua.

Iosepeva ntara raira sehao vo vakanaa vo vakanaasa nimua

¹³ Vi entaa ntara sa qampigovo Isipinivaka Kanaha vakainivaka sa ntara vaumanka vi vakanaasa vi vakanaasa ntaraa antuqa auvo sa visa mpeqa vaumanka vaiha ¹⁴ visa ou Iosepeva vaunaihai munima aquseha ntara varovo Iosepeva vi munima vareo Pero vaiinki amua.

¹⁵ Isipi vakanaasavaka Kanaha vakanaasavaka ntara varaesa munima aquqi vivi vuu nai munima kaiqa soa. Isipi vakanaasa Iosepeva vaunaini ou nte kiha, Umpo, ntara qaqi kinavu kimiane. Are ntara sa kinavu kimiaqe kenavu quku vuaoave. Kinavu munima kaiqama vivo. Umpo, qaqi kinavu saihaqiane, kinka.

¹⁶ Visa minki kuvo Iosepeva kihao, Ni munima sa vaiea, nenka quara ki kimihamana ntara varaake, kumanka ¹⁷ visa nai qosave, sipisipive, mimive, vurimakauave, donkive, Iosepea amihama ntara varoa.

¹⁸ Vi ihia ntara sa vaumanka vi vakanaasa minkimaqi vuvo vo ihi antomanka Isipi vakanaasa Iosepeva vaunaini qaiqaa ou nte kiha, Noa vaiinkio, kenavu maa uvaa quqeka saaoave. Kinavu munima kaiqama vivo kinavu quara vairi ainigama vivo. Umpo, nana ahasae ai amiha ntara vararaave? Kintanavu vaakavanovaka kinavu vakavanovakaqaima qaqima vaio ivo. ¹⁹ Are sa kinavu ntara kimiaqe kenavu quku vuaoave. Umpo, are kinavu saihaqiane. Kenavu kenkanavu vaka vakamase kaiqa vuaoave. Are ntara kinavu kimihaama kinavuvaka, kinavu vakavaka, varaane. Kenavu Pero vaiinki karavusa vaiinki voqaama vaiha via saiga vaa amikaaiao kinavu vakavano viainigama vuanarove. Ntaravaka suvuvaka kinavu kimiaqe kenkanavu ukuseha namaqi viha qaqi variae, kinka.

²⁰ Sa ntara vau entava manta entaqai vaumankaa ki, Isipi vakanaasa minki kuvo Iosepeva visa ntara nimihao Pero vaiinkiaa iihao visa vaka varovo visa vakavano Pero vaiinkinigama vio. ²¹ Visa vakavano Pero vaiinki viainigama vumanka aigava Isipi vakanaasa Pero vaiinki via saiga varosaqi vaua. ²² Iosepeva ntara nimihao Isipi vakanaasa vaka vareo vo vaiinkinavu vakaqaima sa varoa. Vi vaiinkinavusa Isipi vakanaasa vaiqa nuku kure re vau vaiinkisa vauvo Pero vaiinkivano visa ho variake kio munima visa nimi vauvoa kio, Iosepeva sa visa vaka varomanta visa nai vaka qaqi ukukoa.

²³ Iosepeva qaqi vaiinki nahenkiaa kihao, Ho ke ntara ni nimihama nivaka ni vakavaka varauo nevaka ni vakavanovaka Pero vaiinkinigama vivo. Ho maa ntara suvua vare vakaqi vuu ukuake. ²⁴ Ntaravano qampigeo mpegaigai ne ntara qantu vare rairase, kaaraqanta kaaraqanta nenka ukuke, vohaiqa Pero vaiinki amiake. Ne hini ntara ukukeha homa namaqi viha qaiqaa qukuqi vivaave, kio.

²⁵ Iosepeva minki kumanka vi vakanaasa kiha, Noa vaiinkio, are ntara kinavu kimiaavea kenavu sa quku vaii, qaqi vai uo. Umpo, are kinavu soqema kimikaarao. Kenavu homa Pero vaiinki via saiga vaaqi viaave, kinka.

²⁶ Visa minki kuvo Iosepeva vi uvaa mpeqaiqama seo vakehao Isipi vakanaasaa kihao, Ne ntara ukukea nenka hini nehama hini Pero vaiinki amiake, kua. Maa entaavaka Iosepeva kivako uvava qaqima vaio. Isipi vakanaasa vaiqa nuku kure re vau vaiinkisaqaima náí vaka qaqi ukukeha vauvo visa vakavano sa Pero vaiinkiniqama vua.

²⁷ Iakovovavaka via vainki nahentivaka Gosenini vaiqi viha airi aiaia vakomanka visa vainkintivaka airiqama vumanka visaa Isiraia vakanaasave kua.

²⁸ Iakovova Isipini 17 ihi vaiqio vio 147 ihi vaasova quku vua. ²⁹ Viva quku vuaia entava aumanko vauvo Iakovovave Isiraivave nai maaqu Iosepea aarama seo kiva amio kihao, Are nena sauqu aiqiqaa agusehaama nena hini sauqu ki avuntaaqaa vakehaama kiriara kihaama, Sa ai Isipi vakaqi quntama kareave, kiane. ³⁰ Ke quku vuaiaa are ki vaaka varea Isipi maini sea ki qoavaka ki saivaqaavaka quntama keaqi ki vaakavaka vuu mini quntama kaane, kio.

Via qova minki kuvo Iosepeva kihao, Are kinantemase ke minkieave, kio. ³¹ Minki kuvo via qova kihao, Nena sauqu aiqiqaa agusehaama ke quqaa minkieave kiane, kuvo Iosepeva ke quqaama minkieave kuvo viaqaankaio Isiraiva nai kaintaqaa vaikehao Kotia aku kure rehao vaua.

MATIU

13

Isuva numiiaa uantaseo kiva nimu uvaa

²⁴ Isuva vaihao vaiinki nahenki uva vo uantaseo kiva nimio, Kotiva vaiinki nahenkiqaa raqisiainaa maa uvaa via voqaama vaio ivo. Vaiinki vovano soqe suvu *uiti* suvu nai avukaqi ukukeo ²⁵ ou entaqi nai navunaasa hampaka vaike vauvo via navukaava vovano aninteo uiti ukukoqi numii uku amikoave. (Vi numiiva via saqive mareve *uiti* saqi mare vohaa vaivo via kavaqai sa vohaa vaiave.) Via navukaava numii uku amikeo vuvu ²⁶ *Uitivano* numii vakamaseo vohaaraqi qampiqakeo amparaiqasa kava irakaeva auki vaumanka via saiqi vainkinavu kavovo vi numiiva *uiti* vakamaseo qampiqakeo keo vaumanka ²⁷ via saiqi vainkinavu vuu naaho qoa kiva amiha kiha, Noa vaiinkio, ae sae soqe suvu ukukaaroo? Kaihaioe vi numiiva anio ivo? kinka.

²⁸ Minki kuvo viva oho kio, Ki navukaava vovano numii uku kimikeo ivo, kumanka via saiqi vainkinavu via irehama, Hoe kenavu ou vi numiia nuqu saraave? kuvo ²⁹ viva aqao kio, Sa numii via nuqu saake. Ne numii nuqu sehamu uiti vakamaseo rauvusevoave. ³⁰ Qaqi saivo uitivanovaka numiivanovaka vohaaraqi qampiqaaie. *Uitivano* mpeqaiqama viaqe ke ki ntara qantu vare anisaraama minkima kieave. Vi numiia naane keqase rumpa sema vuu iha quara kimikema viaqaankaima *uiti* keqasema vuu ki ntara naavuqima vuu kimikaake kiaave, kio. Isuva vi uvaa uantaseo kiva nimua...

³⁶ Isuva vaiinki nahenki uva uantaseo kiva nimiqi vio viaqaankaio viva vaiinki nahenki mini seo naavuqi vumanka via vainkinavu viva vauaqi uu ntema kihama, Vaasa kianaa via navukaava numii via avukaqi uku amiko uvaa vi uvaa osara kiva kimiaqe iriae, kinka.

³⁷ Via vainkinavu minki kuvo Isuva vinavusa kiva nimio kihao, Vaiinki vovano soqe suvu ukuko vaiinkiva vaieva ke visave. Ke vakaini vakakai vainkisa ke vi vaiinkisave. ³⁸ Vi vaiinkia avukaqi vau vakava vaieva via vaka aiqava maa vakaa aiqava naako vakama vaio ivo. Soqe suvuvano vaieva suvuvano Kotia uva iia vaiinki nahenkisama vaiavo. Numiivano vaieva sa Kotia uva iia vaiinki nahenkisama Satanaa vainkima vaiavo. ³⁹ Via navukaava uku amiko vaiinkiva vaieva viva Satanavave. Ntara qantu vare anu entava vaieva aiqavaa entave maa vakaa kaiqaaina entava vaio ivo. Ntara qantu vare anu vainkisa vairesava naauaihainaasave.

⁴⁰ Via saiqi vainkinavu numii keqa sema rumpa sema vuu iha quara amikontemase naankiara aiqavaa entaqaa minkima qovarai qianaove.

⁴¹ Ke vakaini vakakai vainkisa vaiqi vi aiqavaa entaqaa ke naauaihainaasa nikikaania visa oku ke raqisiaina vakaqaankai ki vainki mantaiqama nimike vai vaiinki nahenkisa rumpa vare vaaqu saiqi vare vaisa rumpa vare ⁴² ntika vuu noa iha ikainaai aqu saimanka visa ihaqi vaiha iqi rakaqi viha aarai kenki kiha vaivaave. ⁴³ Visa mini vuu agusaimanka avuqavumase ni vaiinki nahenkisa suaivano ikainantemase ikaqi vivo Kotiva visa qova visaqaa raqisiqio via vaiqi vivaave. Ni aako vaiea vi uvaa osara iriake, kua. Isuva kuama.

14

Isuva varuva namaiqaa qaqi nua

²² Iсуva ntara nimio viaqaankaio nai vainkinavu nikikeo kihao, Ne kaanuqi vaai nte varuva namai hini vankaraini ne naane ou vi vaiqe ke vaiinki nahenki nikikaiaa nai maaqa nai maaqa vuake kio. ²³ Minki kivaseo viva vaiinki nahenki nai maaqa nai maaqa mini nikikama seo viaqaankaio Kotia aaraeva veraa aiginaqaa vuvo entama vuvo viva mini nariaraa vuvo ²⁴ kaanuvano vakaihaio niaa ntaka vuvo uvaivano visa viea unaihaio anuvoa kio namaivano kaanu veqa veqamaqi vi vaua.

²⁵ Uvai uki vuvo namaivano kaanu veqa veqamaqi vi vuvo amparaigasa aakikaeva uvo Iсуva namai avu vau nuvaqi vio visa vunaini vumanka ²⁶ via vainkinavu kavovo viva namai avu vau ni vaumanka visa voqamase aaku ikomanka noaigase qeke vaiha oi oi kiha vaanave kiha vuvo ²⁷ Iсуva vaasa visaa kihao, Mpeqaiqamavi qaqi variake. Ke visave. Sa qekaake, kio.

²⁸ Iсуva minki kuvo Pitaava kihao, Noavauvo, ae quqaa vaiea kiva kimiage kevaka namai auha vau ae vainanaini vuave, kio. Pitaava minki kuvo Iсуva ho kuvuane kio. ²⁹ Kuvo Pitaava kaanuqinkaio vaavi nteo kaanu mini seo namai avu vau Iсуva vaunaini vio. ³⁰ Viva mini vihaoma ho viae kivaseo kavovo uvaivano voqamaseo uki vuvo viaa iihao viva qekehao viaqaankaio namaiqi kukuvieva auki vaihao Isua aaramaseo, Noavauvo, ki ukuvaraane, kuvo ³¹ Iсуva vaasama nai sauqu kukuseo via ukuvaeo kihao, Ae sa uvaivano ukiaa iiakaa kiriaraqai iikaave. Sa kiriarara kaara aako iriane, kio.

³² Iсуva minki kivaseo visanti kaanuqi vaai ntovo uvaivano vaasa kaiqa vumanka ³³ via vainkinavu kaanuqi vaua Isua quahama amikeha kiha, Ae quqaama Kotia maaquvano variarao, kio kuama.

26

Iuntaasiva Isua vuu kuka saainaama munima vaoo

¹⁴ Iсуva minki kuvo Isua 12 vainkinavuqinkaio vo vaiinkivano via auku Iuntaasi Ikeriotiva veva nteo Kotia saiga vara amike vau vaiinkisa visa noa vaiinkinavu vaunaini vio ¹⁵ ou visa ireo, Ke Isua ni sauquqi vuu kuka saaea ne nana soqaae ki kimivaave? kumanka visa oi munima 30 navu saara ntuvasse amuvo Iuntaasiva vi munimaa vaeo ¹⁶ vi entaqaankaio nai visa sauquqi Isua kuka saaina aaraa aikukiha vaua.

Iсуva nai vainki hampaka vehasumako ntaraa noa

¹⁷ Sa noqavi mpareti saraa ovaka naaina entanavuva ani ntovo hoqarenaa entaqaa via vainkinavu Iсуva vaunaini aninte kiha, Karaqie kenavu ou henuqama amikaiaa ae vehasumako entaa iihaama vi ntaraa nenaave? kinka.

¹⁸ Vinavusa minki kuvo Iсуva kihao, Nenavu Ierusalem vakusaini ou vi vaiinkiaa minkima kiake. Kinavu maara ki vai vaiinkiva kihao ki entama aninteo ivo. Ke kenka vainki hampaka ai naavuqi vehasumako ntaraa naeave kio ivo kiake, kio. ¹⁹ Iсуva minki kumanka via vainkinavu vi ntaraa kuntebase henuqama vakoa.

²⁰ Henuqama vakovo entuvo Iсуva nai vainkinavu hampaka ou ntara kaintaqaa oquvi vaihao ²¹ ntara nehao kihao, Ke kiaima iriake. Niqinkaio vovano navukaasa nivuqaa ki govarama saanaove, kio. ²² Minki kuvo via vainkinavu munkusa mantaiqumanka vinavusa vohaiga vohaiga Isua irema, Noavauvo, ae kiriarae ki variarao? Sa ke visavauve, sa ke visavauve, kivaqi vi.

²³ Minki kivaqi vuvo Iсуva kihao, Nai mpareti varaseo ki vakamaseo kanuqi vaaki quntaaseo ne vaina vaiinkiva vi vaiinkiva ki govarama

saanaove. ²⁴ Ki vakaini vakakai vainkisa kiriara vekanko entaqaa minkima ki haruseaa qara ntuva koave. Vi uvava vivauma vaianaove. Ki vakaini vakakai vainkisa qovarama saaina vaiinkiaa oho kiva amike uo. Via nova sa via vakakaiage hove kiakaave, kio.

²⁵ Isuva minki kuvo Iuntaasiva via qovarama saaiava Isua ireo, Maara ki variara vaiinkio, kiriarae ki variarao? kuvo Isuva kihao, Eo, ae kianaave, kio.

Mpareti ntaraa uaini namaiaa kiva koa

²⁶ Isua vainkinavu ntara ne vauvo Isuva mpareti ntara varaseo Kotiaa soqema iarao kivaseo nkuseo nai vainkinavu nimio kihao, Maa ntaraa vara naake. Maa mparetiva ki vaakama vaio ivo, kio.

²⁷ Minki kivaseo viva uaini namai viaqi vau kaapaa vaaseo Kotiaa soqema iarao kivaseo vinavusa viki nimihao kihao, Ne aiqava maa namaia naake.

²⁸ Maa namaiva ki naarema vaio ivo. Kotiva vaiinki nahenki hampaka vohaaraqi ruvaantumavi vaieva qaraasa uva vakaevave. Vi uvava mpegaigama vuae kio ki naarevano vi uvaa mpegaigama saanaove. Ki haru saivo ki naarevano ntehao airi vaiinki nahenki saihaiqhao visa manta uva nunka nimikaanaove. ²⁹ Ke kiaima iriake. Maa entaqaankai ke sa uaini namai qaiqaa naeave. Ke sa narai minkiaqi vuae ne ki qova raqisiainaai ki vakamase ou vaiqe vi entaqaqaa ni hampaka vaiha qaraasa uaini namai naeama ivo, kio.

³⁰ Isuva minki kivaseo nai vainki hampaka Kotiaa ihi kivaseo veva nteo Orivi aiqinaqaa vuama.

Iсуva Pitaava nai kie iaina uvaa kiva amua

³¹ Vinavusa mini vuvo Isuva vinavusa kiva nimio, Nenavu vake entaqi ki maini sema aiq aukuke santama vivarae. Kotia vukaqi qara ntuva ko uvava vake vivauma vaianaove. Minkima kio:

Sipisipiqaa raqisina vaiinkia
Kotiva via ruquku saia sipisipi visa qekase
nariara nariara vona vona vivaave, kuave.

³² Ho naankiara ki vaa qaqi himpima saiaqe vaiha ni nivuni ke naane Kariri vakaini vieave, kio.

³³ Isuva minki kuvo Pitaava aqao kio, Aiqaava vinavusa ai maini se aiq aukuke santama vivea keqai ainti maini vaieave, kio.

³⁴ Pitaava minki kuvo Isuva kihao, Ke kiaiama iriane. Vake entaqi kokoraavano sa uva kiaa ae kaaramo naini kiriara kihaa sa via kavaunaave kiaave, kio.

³⁵ Isuva minki kuvo Pitaava aqao kio, Ke sa ariara sa kavaunaave kiaave. Ai vakamase kivaka haru saivea sa ke minki kiaave, kio. Pitaava minki kumanka Isua vainki hini usavaka vi uvaqai kua.

Kesemanini saqava ukukoaqi Isuva vua

³⁶ Viaqaankaio Isuva nai vainki hampaka ou vio saqava ukukoaqi via auku Kesemani viaqi ou nteo nai vainkinavuaa kihao, Nenavu maini oquvi vaiqe ke vuuni ou Kotia aaraae, kivaseo, ³⁷ Pitaaravaka Sepakia maaqukantavaka vinavusaqi ntika vaeo mini vihao noa aako iuvao via munkusavano mantaiguvo ³⁸ viva kaaramonavuaa kihao, Ki munkusavano noaigaaseo mantaigama ihavihao ki haru saeva voqaama vaimanka vai uo. Nenavu maaqaa vaiha ki vakamase vaiha avu rampai sehama aikukiha variake, kio.

³⁹ Minki kivaseo viva amparaigasa ou vio viihaio ou vakaini hiqinti via Kotia aarehao kihao, Umpo, ki qo, ae hove kiesa ke ihavina namaia naaina voqaama ae vi namaia qaqini vaa kimikaane. Ho sa ke kenka varaakaa iraqe vaeave. Ke ae varaakaainaa vaeave, kio.

⁴⁰ Isuva minki kivaseo uuranteo nai vainki kaaramonavu sonaini kuvu kavomanka vinavusa avu kauntomanka vaike vauvo viva Pitaaraa kihao, Nankihae ne kaaramonavu ki vakamase amparaiga vaiha sa avu rampai seha aikukiha vaiavo? ⁴¹ Ninavuaa vinavusa manta saiga varaake kio Satanava ninavu avakaantoa viaa iha aikuki vaiha Kotia aareha variake. Ninavu maraquavano minkiakaa ivo ni vaakavanoqai sa ho mpeqaiqi-manka vaiavo, kio.

⁴² Isuva minki kivaseo qaiqaa kaaramonavu mini seo ou qaiqaa Kotia aarehao kihao, Umpo ki qo, maa kaapaqia vaina namaia sa ae qaqini vaa saraia qaqi naane kiesa ke ae varaakaainaa varaave, kio. ⁴³ Minki kivaseo qaiqaa ouranteo kuvu kavovo via vainki kaaramonavu avu kauntomanka vaikake vinka. ⁴⁴ Vinavusa vaikake vauvo Isuva qaiqaa vinavusa mini seo qaiqaa ou vio Kotia kaaramo naini aarehao vaasa kuntema seo qaiqaa kio.

⁴⁵ Kotia aarama kaiqaseo Isuva ouranteo kaaramonavuaa kihao, Ise, nenavu ho ihae vaike vaiavo? Ho kavaake. Ki entama aninteo ivo. Ki vakaini vakakai vainkisa ki ravaaqau vare vuu qoa saiga vare vaisa sauquqi kuka sevaave. ⁴⁶ Himpigēnavu vuae. Ki qovarama saaia vaiinkiva anima vaio ivo, kio...

Iuntaa noa vaiinkinavu nivuqaa Isua vuu soa

⁵⁶ ...Isva minki kumanka visa via ravaaqau somanka via vainkinavu via mini se aiqu aukuke vuama.

⁵⁷ Via vainkinavu aiqu aukuke vumanka Isua ravaaqau kosa via vika vare Kotia naavuqi saiga vare vauva visa avuniasa vaiinkivano vauaqi Kaiapaasia naavuqi vuu somanka vi naavuqi maara osara ki vau vaiinkinavusavaka Iuntaa vaiinki noanavuvaka usi vaua.

⁵⁸ Isua vika vuu se vauvo Pitaava niaraihaio visa avakaqi vio Kaiapaasia naavu vakusaini ou nteo uvisaiginkaio vaakinteo avukaqi vio vi ahasava govarai qiaina kavaave ou vi naavua maintaraa raqisi vau vaiinkinavusa hampaka oquvi vaua.

⁵⁹ Pitaava mini vahaagaini vaumanka naavuqi Kotia naavuqaa raqisu vaiinkisavaka aigava viaqi usi vau vaiinkisavaka visa Isua arusaesa Isuaqaa una uva vakaee kuvo ⁶⁰ sa vi uvava vaumanka qumina vi uvaa rantehama vo vaiinki vo vaiinki himpi Isuaa una uva kua. Minkimaqai kumanka viaqaankai vaiinki kaaraqanta himpi ⁶¹ Isuaa kiha, Maa vaiinkiva minki kimanka kekanta iunaave. Viva kihao, Ke homa Kotia naavu rampai aquse viaqaankai kaaramo entaqai vaiha vi naavua qaiqaa saqa kaiqa saraave kiave, kinka.

⁶² Vikanta minki kuvo Kotia saiga vaa amike vauva visa avuniasa vaiinkivano himpio Isuaa kihao, Vikanta minkima aigaa uva vakeha ki vaiavo. Ae vo? Naikantaa nana uvae kinaave? kuvo ⁶³ Isuva sa uva kiaio evaara vauvo qaiqaa avuniasa vaiinkivano Isuaa kihao, Ke Kotia avuqaa vaiha via aukū ntehamā ariarama quqaa uva kiane ki uo. Quqaa Kotiva ai akikaivaae ae kinavu sahaqiava mesaia vaiinkivano variaro? Quqaae ae Kotia maaquvano variaro? Kinavu kiva kimiage iriae, kio.

⁶⁴ Viva minki kuvo Isuva kihao, Ae kianaa ke maa visave. Ke kiaima ne iriake. Ne naankiara kavaige ke vakaini vakakai vainkisa noaigamavi Kotiva mpeqavano vaiainanaini via sauqu kanaraini oquvi vaiha konavuqaa kuvieave, kio.

⁶⁵ Isuva minki kuvo Kotia saiga vaa amike vauva visa avuniasa vaiinkivano nai ukavaaqa nahagu aquseo kihao, Oho, viva Kotia avuqaa vaihao vaaqu uva kio ivo. Vo vaiinki viaqaa uva vakaaia vaiinkia qumina aarevoave.

Kavaake. Ne ii vaiavo viva Kotia avuqaa vaihao vaaqu uva kio ivo. ⁶⁶ Via saara ne Isuaa nana uvae kivaave? Kiqe iriae, kio.

Minki kumanka visa kiha, Via vaaqu saiga urimakareo ivo. Via saara via arusaiaavaqaima vaio ivo, kinka. ⁶⁷ Visa minki kivase ou Isua viiqi kaara vihise visa nai sauguqo via ruqukuse via avu aako ruqema aquseha ⁶⁸ visa ruheha viaa kiha, Mesaia vaiinkio, ae quqaa uva qoqaiqama sea vaiinkiva vaiea sa kavaraia ai arina vaiinkia auku ntaiage iriae, kinka.

Pitaava Isuaa sa kavaunaave kua

⁶⁹ Naavuqi minkiaqi vi vauvo Pitaava vahaqaaini vakusaqaa oquvi vauvo saiga nahenki vovano Pitaara aumanko vio viaa kihao, Aevaka Isua Kariri vakaihainaa visanti variaravave, kio.

⁷⁰ Viva minki kuvo Pitaava visa nivuqaa vaiha aqao kio, Ae kiana uvaa sa ke ii uo, kio. ⁷¹ Viva minki kivaseo ou uvisa gentiana vauvo saiga nahenki vovano via kaveo mini himpi vausaraa kihao, Maa vaiinkiva Isua Naasaretihaanaa visanti vaivave, kio. ⁷² Minki kuvo Pitaava sauqu aiqiqaa aquseo kihao, Sa ke vi vaiinkia kavaunaave, kio. ⁷³ Minki kivaseo amparaiga vaumanka mini himpike vausea Pitaava vaunaini ou nte viaa kiha, Isua vainkinavu vi vakanaasa vaiavaa quqaama aevaka vohaa vi vakanaavaqaima variarao. Visa uantase maa uvaa ki vaiantema sea aevaka ki variarao, kinka.

⁷⁴ Visa minki kuvo Pitaava sauqu aiqiqaa aquseo kihao, Ke sa quqaa uva kiaio Kotiva ki homa haruanaove. Ke quqaama ki uo. Ne ki vaia vaiinkia sa ke via kavaunaave, kio.

Pitaava minki kuvo vakeni kokoraavano uva kuvo ⁷⁵ Pitaava viaqaankaio Isuva kiva amu uvaa iikeo. Isuva minkima kuave. Kokoraavano sa uva kiaa ae kaaramo naini kiriara sa via kavaunaave kinaave ku uvaa iikeo viva aqaaini vuvo via munkusavano mantaiquvo iqi rakoa...

27

Isua quntama koa

⁵⁷ Entuvu Arimatihainaava airi aiaia vake vau vaiinkiva ou nteo. Via auku Iosepeva viva Isua vainki vaua. ⁵⁸ Vi vaiinkiva ou nteo Pairaativa vauaqi ou Isua vaaka kimiage quntama saae kuvo Pairaativa nai sontia vaiinki nikikeo Isua vaaka via amiake kuvo ⁵⁹ Iosepeva ou via vaaka sakaiqaankaio viqu munkuvi seo qaraasa kavuna eqara kavuna varaseo via apuqama seo ⁶⁰ munku nai qukuainaa iihao vaka ntukoqaqi qaraasa oi ntukoaqi vea vakeo noa oi vo via veqa vaao oi ntukoa via nona vii kinkaseo mini vumanka ⁶¹ Mariava Makataahainaavavaka via varanova vo Mariavavaka vikanta oquvi vauvo vukua hini vantaraini Isua quntamako oiva vaua.

MAAKI

4

Vaiinkivano suvu qintako vasaasaa kua

¹ Qaiqaa Iсуva varuva namai avaini ou vaihao vaiinki nahenki uva vasaasa kiva nimiae kumanka vaiinki nahenki airinti ruvaantumavi via ukukuma sova kio viva qaqia seo kaanuqi vaainteo viaqi oquvio namaiqaa vau-manka vaiinki nahenki vuku vantaraini namai ausini vaua. ² Visa vakaini namai ausini vauvo Iсуva vo uva vo uva uantaseo kiva nimio.

³ Viva kihao, Ke kiaima iriake. Vaiinki vovano suvu qintaeva vuave. ⁴ Viva suvu qintaqi vuvo hini suvuvano aara ausini hiqintuvo uviivano ani nama aqu soave. ⁵ Minkuvo suvu hininavuvano oi vakaqaa hiqintuvo vakavano sa vevakoma vau vakava vauvoma kio hiqivio vaasa qampiq kovo ⁶ suaivano uunteo ikehao aahara usu sovo via kuqa sa veva nto oku vuua kio aahara usu vuave. ⁷ Minkuvo suvu hininavuvano numii qampiqoqi hiqivio numii hampaka qampiq kovo numiivano ravaaqau sovo sa kavavaka irovo. ⁸ Minkuvo suvu hininavuvano soqe vakaqaa hiqivio soqema seo qampiqehao vuu soqe kava irakovo hini suva via aakara seo qampiqehao vuu soqe kava airi kava irakovo hini suvavaka via aakara seo soqe kava airi kava irakoave, kio. ⁹ Iсуva vi uvaa uantaseo kiva kaiqa seo kihao, Ni aako vaiea vi uvaa osara sankunkase iriake, kio.

¹⁰ Iсуva uva kiva nimi kaiqa somanka vaiinki nahenki nai maaqa nai maaqa vuvo Iсуva nariaraa vau-manka via vainki 12 navuvaka vo susavaka viva vaunaini ani nte Iсуva uva uantaseo ku osaraa sa iirai viraa irovo ¹¹ Iсуva kiva nimio, Kotiva vaiinki nahenkiqaa raqisiaina uvaa quqekakai uvaa vi uvaraa Kotiva niara visa qaqi saia vi uvaa osara iriake kivaseo qaqi vaiinki nahenki aaqaini vaisaa vi uvaa osara sa vukusea kiva nimiane kivea ke vi uvaa uantase visa kiva nimi vai uo.

¹² Ke uva uantase kiaima vaiinki nahenki kavehama sa sankunkase kave-vaave.

Visa ki uvaa aako kara i vaiha sa anoma iivaave.

Visa ki uva iihama visa nai manta saiq qaqia saivovauve Kotiva visa nai manta saiq vare uvaa nunkama nimikaanaove, kio.

¹³ Iсуva minki kivaseo vinavusaa kihao, Ne vo? Ke uva uantase kuna osaraa sae iriavo? Ne sa vi uvaa osara iirai ke naankiara uantase kiaina uvaa ne nankimase ho iivaave? ¹⁴ Ke vaasa uva uantase kuna osaraa kieave. Vaiinkivano suvu qintakoa vi uvaa osara vaieva Kotia uvama vaio ivo. ¹⁵ Suvu aaraqaa hiqintu uvaa via osara vaieva vaiinki nahenki hininavu via suvu voqaama vaiaave. Vi vaiinki nahenkisa Kotia uva iivavo Satanava ani nteo visa munkusa aakoqinkaio raqia saiave. ¹⁶ Hini vaiinki nahenki oi vakaqaa hiqintu suvua voqaama vaiaave. Vinavusa Kotia vasaasa ii vi uvaraa quahamase vaiavo ¹⁷ uvavano sa visa munkusaqi oku vimanka vi vaiinki nahenkisa sa vaivaqaima vaiqi vi sa vi uvaa iirai vaiamanka vi uvaa saara vo sisa visa mantaiqama nimikaesa auki vaiamanka visa ki haruanto kiha Kotia uva vaasama qaqiase vaia vaiinki nahenkisa vaiaave. ¹⁸ Hini vaiinki nahenki numii qampiqoqi qintako suvua voqaama vaiaave. Vi vaiinki nahenkisa Kotia uva ii ¹⁹ viaqaankai visa vakaihainaa ahasaa noaiqamase iiqi viha munima aiaiaa quahaseha vo ahasa vo ahasa varaesa

iiqi viha Kotia uva qaqia saavo Kotia uvavano sa vi vaiinki nahenkisaqi vaivaigama vaiqi vi vaimanka vaiaave.

²⁰Visa minki vaiamanka hini vaiinki nahenki soqe vakaqaa qintako suvua voqaama vaiaave. Vi vaiinki nahenkisa Kotia uva ii vi uvaraa quqaave kivase vi uvaa iiqi viha soqe saiqa Kotia vara amikaqi vi vaiaave. Hini vaiinki nahenki vi uvaa iha soqe saiqa Kotia vara amikaqi vi vaiamanka hini vaiinki nahenki visa naakarase Kotia saiqa soqemase vara amikaqi vi vaiamanka hini vaiinki nahenki visa saiqa naakarase uikare Kotia saiqa soqemase vara amikaqi vi vaiaave, kio. Isuva kuama...

5

Sairaasiva Isua ou vika varoa

²¹Vi vakanaasa Isuaa sa maasa maagaini variane kuvo Isuva kaanuqi ani ranteo namai kaqa vareo varuva namai hini vantaraini vumanka mini vaiinki nahenki airima ruvaantumavi viva vaunaini ukukumavi vauvo

²²vaiinki vovano vi vakusaaqi maara naavuqaa raqisi vauva Sairaasiva ani nteo Isua kaveo via aigukaaini hiqinti vio Isuaa ²³umpo ise kihao, Ki raavuvavano quku vuaiava aumaiqio ivo. Ae ania nena sauqu viaqaa vakaiao via auriaavano kaiga viao ho qaqi vaiaie, kio. ²⁴Vi vaiinkiva minki kuvo Isua visanti vua...

³⁵...Isva visanti aaraini vi vaumanta vaiinkinavu Sairaasia vikase viaa kihama, Ai raavuvavano qukuma vio ivo. Maara ki vaina vaiinkia sa qaiqaa ravaaqavu saane, kuvo ³⁶Isvavaka vinavusa uva iio maara naavuqaa raqisi vau vaiinkiaa kihao, Sa qekaane. Kiriaa mpeqaiqihaa variane, kio.

³⁷Isva minki kivaseo viva Pitaaravaka Semisiavaka Semisia qaka Iohaneavaka vinavusaqai ntika vareo ³⁸Sairaasia naavuqi ou nteo kavomanka vaiinki nahenki noaiqamase oi oi kiha umpo ise kiha iqi rake vauvo ³⁹Isva naavuqi oiqekeo kihao, Nana ahasaae iqi rake vaiavo? Vi nahenki vainkiva sa quku vio ivo. Viva qaqi vaikema vaio ivo, kio.

⁴⁰Isva minki kumanka visa Isua uvaa naahaama amike vauvo Isua aigava vaiinki nahenki vara veva vahaagaini seo nahenki vainkiu via nosa qosavaka kaaramonavu nai vakamase anusavaka vinavusaqai ntika vareo nahenki vainkiu quku vunaini ou nteo ⁴¹via sauqu ukuvareo nai uvaqinkaio kihao, Tarita kumi, maa nahenkivauvo, ke ariara himpuanema ki uo, kio.

⁴²Isva minki kuvoma vi nahenki vainkiuva vaasa himpio nio. Viva 12 quara varaseo himpio ni vaumanka vinavusa via kave rankumavi voqamase sauqu runkinkii i vauvo ⁴³Isva vinavusa nikihao kihao, Ho maara kavaaraa sama voa kiva amiake. Maa nahenkiua ntaragai amiake, kuama.

6

Isua ampara ntara airiqamaseo 5,000 vaiinki nimua

³¹... Vi entaa vaiinki nahenki airinti Isua kavaesa vi ani vaumankaa ki Isuvavaka via vainkinavuvaka sa ho ntara narai vaua. Minkuvo Isuva kihao, Varaiqenavu ou qumina ntaka kenkanavu vaiaia nenavu via voka variake, kio. ³²Isva minki kivaseo vinavusa ntika vaeo kaanuqi vaai nteo qumina ntaka vieva vua. ³³Vinavusa mini se vumanka airi vaiinki nahenki vinavusa kave vinavusa vie unainiaa iikaiga vo vakusaqinkai vo vakusaqinkai visa sante varuva auhianta vakantuna ou Isuva vieva unaini visa naane ou nte vinka.

³⁴Visa naane ou ntovo Isuva ou nteo kaanuqinkaio vakaini vaavi nteo vaiinki nahenki airinti ruvaantuma vusa kaveo visaa naaquhikama nimikeo kihao, Ise, vaiinkivano sa raqisi vaimanka sipisipi nai niniha ni vaia sipisipia

voqaama maa vaiinki nahenkisa vaiavo, kio. Minki kivaseo viaqaankaio Isuva uva vasaasa visa kiva nimi vaua.

³⁵ Isuva kivaqi vuvo suai vikini kuvi vumanka Isua vainkinavu viva vaunaini ou nte kiha, Suaivano vikini kuvi vivoma maini qumina ntakave.

³⁶ Ae vaiinki nahenki nikikaia ou vo vakusa vo vakusa niha munima nimiha ntara varaake. Visa sa ntara ntuvavae aniasave, kinka.

³⁷ Via vainkinavu minki kuvo Isuva aqao kio, Nenavu visa ntara nimiake, kio. Kumanka vinavusa Isua irehama, Kenavu noa munimae 200 kinaae aquseha ntara varase nimiaave? kinka.

³⁸ Minki kuvo Isuva vinavusa irehao, Nanki nankimae mpareti ntara ntuvavae aniavo? Ou kavaake, kumanka vinavusa ou kavamase vii kiva ami, Mpareti ntara vohaa sauqu hiniuqaima vaio ivo. Hampusa kaaraqan-taqaima vaio ivo, kinka.

³⁹ Via vainkinavu minki kuvo Isuva vaiinki nahenki kiva nimio, Ne aiqava vo ntaka vo ntaka usauntaka oquvi variake, kio. ⁴⁰ Minki kumanka visa vo ntaka 100 navu oquvi vaumanka vo ntaka 50 navu oquvi vaumanka minkiaqi vi aiqava vaiinki nahenki oquvi vauvo ⁴¹ Isuva mpareti sauqu hiniunavu vaaseo hampusa kaaraqanta vaaseo naauaini aikukihao Kotiaa sogema iarao kivaseo mpareti nkuiseo vi ntaraa nai vainkinavu nimio kihao, Ho vae vuu nimia aiqava naake, kivaseo hampusa kaaraqantavaka raira seo aiqava vaiinki nahenki nimio ⁴² vi ntaraa raira nimumanka vaiinki nahenki aiqava homa nanka. ⁴³ Ho nomanka Isua vainkinavu viaqaankai rukantuko ukaa noa uka vare vaiinki nahenki neha rausuko mparetiavaka hampusaavaka nunku vare ukaqi ntuva keha 12 uka mpiqa soa.

⁴⁴ Vi entaa vaiinki airinti 5,000 vaiinki vi ntaraa ho noa...

10

Iсуva Vaatimiasia avu rampaisoa

⁴⁶ Isuva nai vainki hampaka ou vio Ieriko vakusaini ou nteo vi vakusaa vara mini saeva auki vaumanka vaiinki nahenki airinti via vakaqi vi vauvo avu qimpavu vaiinkiva Vaatimiasiva, Timiasia maaquvano vaihao aiaia naauiahao kimiake ki vau vaiinkiva aara ausini oquvi vaua.

⁴⁷ Viva mini vaihao Isuva Naasaretihaanaava aikaraainaa iio viaqaankaio viva noaigamaseo Isua aarehao kihao, Isuo, Ntevitia maaquo, kiriara umpo ise kiva kimikaane, kio.

⁴⁸ Avu qimpavu vaiinkiva minki ki vaumanka airi vaiinki nahenki via akihama kinka, Ae nena no kinkaane, kinka. Kuvo viva sa visa uva iirai qaiqaa voqama seoma aararo, Ntevitia maaquo, kiriara umpo ise kiva kimikaane, kio.

⁴⁹ Minki kivaqi vuvo Isuva ani viaqaa himpio kihao, Aaraivo aniaie, kumanka visa avu qimpavua aaramase kinka, Ho quahehaa variane. Ae himpuane. Viva aimaa aareo ivo, kinka.

⁵⁰ Minki kumanka vaiinki viva nai vaaqauka aqukoa ravaqaaseo qaqini seo himpio ou Isuva himpi vaunaini vauvo ⁵¹ Isuva via ireo, Ke ai nankiea uaae ania iarao? kio. Minki kuvo avu qimpavu vaiinkiva kihao, Maara ki vaiara vaiinkio, ki kivu rampai saane kima ani uo, kio.

⁵² Minki kuvo Isuva kiva amio, Homa ae vinaave. Kiriara ae ki sailhaqi iravave kiaraoma ai avu sogema vio ivo, kio. Minki kuvoma via avuvano vaasa rampai vuvo viva ho kaveo. Viva ho kavehao Isua vakaqio aaraini vuama.

12

Uaini santa ukukoaqi sa soqemase raqisu vaiinkisaa kua

¹ Isuva minki kivaseo uva uantaseo visa kiva nimio kihao, Vaiinki vovano uaini santa ukukeo auhianta uvisa araseo vaka quseo uaini kava kakiainaa aukukeo kainta aukuseo maintaraa hiikeo vakeo niara vakaini vieva ihao vo susa kiva nimio, Ne ki naahogaa raqisi kimikeha hini kava nenka hiqise vaeha hini kava vara kimikaake, kio. Minki kivaseo viva niaraini vo vakaini vio.

² Mini ou vauvo kava hiqiaina entava ani ntovo viva nai saiqā vainki vo akikeo kihao, Ou ki naahogaa raqisi kimike vaisa vuu kiva nimiamanka uaini kava kintavaka hiqi kimikaake, kuvo mini vumanka ³ via naahogaa raqisi amike vau vaiinkisa via saiqā vainki via ravaaqau sekaiqanaara saavu via umiqase vake sa uaini kava hiqi amirai qaqi akikovo aniranteo vio.

⁴ Qaqi aniranteo vuvu naaho via qova nai saiqā vainki vo akikovo vumanka via naahogaa raqisi amike vausa via qiaka rukavuse sauia ahasa aminka. ⁵ Minkuvo naaho qova nai saiqā vainki vo akikovo vumanka via aruse. Ho minkiaqi vi hini nai saiqā vainki nikikoa saavu visa numiqase vake hini arusoama ki. ⁶ Ho vaiinki kaiqa sovo vaiinki vohaiqaqai vaua. Vi vaiinkia via qova nai maaquaa voqamase antuqa ari vau vaiinkiva vauvo via qova viavaka naankiara esaanaini akikehao kihao, Visa ki maaqu kavamase kiriara maaquve kihama via soqema amikevaave, kio.

⁷ Minki kivaseo akikovo mini vumanka via naahogaa raqisi amike vau vaiinkisa via kave nai kiva ami nai kiva amiha, Maa vaiinkiva nai qova quku viao nai qoa vakavaka aiaviavaka varaaiavama vaio ivo. Aniqe via arusaio viva vaaeva ia ahasava kinavuniqama aniaie, kinka. ⁸ Visa minki kivase via ravaaqause aruse via naahoginkai aqaini vaaki aqusoave, kio.

⁹ Isuva minki kivaseo visa irama nimikeo, Minkuaa kio naaho qova nai maaqu arusea saara nankie ianaove? Naaho qova aninteo nai naahogaa raqisi vaiinkisa vehi aukuseo vonavuaa ki naahogaa raqisi kimikaake, kianaove. ¹⁰ Ne sae Kotia vukaqi maa uvaa saara ntuvaseha iiaave? Minkima kio:

Oi naavu saqehao vo oi, sa soqe oive, kivaseo qaqirasai oiva vi oiva naaauraiqama vio ivo.

¹¹ Kotiva vi oia noaiqama saiaqe ki kenavu via saiqā kave voqaraa saiqave ki uo, kuave.

Kotia vukaqi minkima qara ntuva koave. Ne sae vi uvaa saara ntuvase iiaave? kio.

¹² Isuva minki kumanka Iuntaa noa vaiinkinavu aako kenko kumanka iivuvo Isuva uaini naahogaa raqisi amiko vaiinkisaa kihaoma uva uantaseo visaa kumanka via ravaaqau vare kota amiae kivase vaiinki nahenki viaqi ruvaantumaa vusa kikivo kiha qekeha Isua sa ravaaqau sarai qaqiase vuama.

15

Isua Pairaativa vaunaini vuu soa

¹ Via qararaa kogaqi Kotia saiqā vaa amike vausa visa noa vaiinkinavuvaka, Iuntaa noa vaiinkinavuvaka, maara osara ki vau vaiinkisavaka, aiqava kansoru vaiinkinavuvaka, visa ruvaantumavi vaiha visa auki osaraa kiva avuqavumase Isua seni santago via rumpa vare Pairaativa kamaania noa vaiinkivano vauaqi vuu se.

² Vuu sovo Pairaativa Isua ireo, Quqaae ae Iuntaa vakanaasa avuniasa vaiinkivano variaraa? kuvo Isuva kihao, Ae kianaa ke maa visave, kio.

³ Minki kumanka Kotia saiga vaa amike vau vaiinkisa visa noa vaiinkinavu vo uva vo uva saara Isua aki vauvo ⁴ Pairaativa visa uva iihao qaiqaa Isua ireo, Ae sae visa nai kiva niminaave? Visa airi uva saara ai aki vaiavo, kio.

⁵ Minki kuvo Isuva qaiqaa mpeqaiqihao sa uva kiaio vauvo Pairaativa airi aako ii vaua.

Isua sakaiqaa arusaake kua

⁶ Vo ihi vo ihi vahasumako ntaraa no entaagaa kamaania avuniasa vaiinkivano vaiinki nahenki quahama nimikaeva karapusa vaiinki vo suvantu seo akikovo maagaini vua. Vaiinki nahenki vi vaiinkia suvantu kimikaane kuvo vi vaiinkia suvantu nimike vaua. ⁷ Vi entaa vaiinkinavu kamaania hampaka ragaa saara karapusa naavuqi vauvo vi vaiinkinavusaqinkaio vovano via auku Varapaasiva viva vaiinki arusoa saara karapusa naavuqi vaua.

⁸ Ho vi entaagaa vaiinki nahenki usi vaiha karapusa vaiinki vantu saainaa viaa iiha usi vauvo ⁹ Pairaativa visa ireo, Ke ka karapusa vaiinkiae vantu nimikaraave? Ke Iuntaa vakanaasa avuniasa vaiinkie vantu nimikaraave? Ne kiva kimiqe iriae, kio. ¹⁰ Pairaativa iumanka noa vaiinkinavu Isuva noaiqama vuantu kiha via koma amikehaa ki visa via vuu via sauquqi kukasoa.

¹¹ Pairaativa ka karapusa vaiinkiae vantu nimikaraave kivaseo vaiinki nahenki ire vaumanka Kotia saiga vaa amike vau vaiinkisa visa noa vaiinkinavu ou vaiinki nahenki nivukana vaiha mpeqa uva kiva nimikeha kiha, Sa Isua vantu kimikaane kiai Varapaasia vantu kimikaane kiake, kinka.

¹² Visa vaiinki nahenki kiva nimiha minki kiake kiha viha kumanka visa Varapaasia vantu kimikaane kuvo Pairaativa qaiqaa vaiinki nahenki ireo, Ne Isuaa kihama Iuntaa vakanaasa avuniasa vaiinkivanove kiavo. Ke vi vaiinkiaa nankie iaave? kio.

¹³ Minki kumanka visa navea kiha, Via sakaiqaa arusaake, kinka. ¹⁴ Minki kuvo Pairaativa ireo, Nana saarae via sakaiqaa arusaraave? Viva nana manta saigae varaseo ivo? kumanka visa qaiqai noaiqaase navea kiha, Via sakaiqaa arusaake, kinka.

¹⁵ Visa minki kuvo Pairaativa vaiinki nahenki quahama nimikaeva Varapaasia vantu nimikeo viaqaankaio nai sontia vaiinkiaa Isua saavu umiqasaake kumanka via saavu umiqaa sovo viaqaankaio via sakaiqaa arusaake kio Pairaativa via nai sontia vaiinkinavu sauquqi kukasoa.

Sontia vaiinkinavu ruhehama Isua arua

¹⁶ Pairaativa nai sontia vaiinkinavu sauquqi Isua kuka somanka visa via vika vare vuu kamaania naavuqi se visa nai sana sontia vaiinki aiqava naarama ruvaantumase ¹⁷ via avaakiha avuniasa vaiinki ukavaaqa nonku amikaresaa voqaama naare vaaga aqu amike viaqaankai auquroa santa varase raqantaase kave voqaama aukuke Isua qiakaqaa aqu amike ¹⁸ qasasaima seha visa nai sauqu kirigaa aquseha uva avaakiha kiha, Iuntaa vakanaasa avuniasa vaiinkio, vaihaave? kinka. ¹⁹ Minki kivase visa saavugo via qiaka rukavuse viaqaa kaara vihise via avuqaa koi sauru aravi vaiha vieaiqama seha quahama amike vaua.

²⁰ Minkiaqi viha avaakiha naaihaama amike kaiqase viaqaankai visa naare vaaga aqu amikoa ravaqaase via ukavaaqa nonku amike via sakaiqaa aruse hiisaesa via vike vua.

Isua sakaiqaa aruse hiikoa

²¹ Sontia vaiinkinavu Isua sakaiqaa aruse hiikaesa iha via vika vare vakusa aagaini aarana vi vauvo vaiinki vovano via auku Saimoniva vihaio noa vakusaini viae kumanka visa viaa mpeqaiqamase kiha, Isua sakai aqu vaea

vuu amikaane kuvo Saimoniva via sakai agu vaeo vuu amikoa. Saimoniva Sairini vakaihainaava viva Arekisantasa Rupusa vikanta qovama vaua.

²² Visa Isua vika vare vuu qumina ntaka Korokotave kunaini soa. Korokota maa uvaaginkai kiea Qiaka Vuhaintakave kunaini Isua vuu se ²³ uaini namai viaqi hunkavu ahasaa uantase vako namaia via amiae kuvo Isua sa neo.

²⁴ Sa nomanka visa via sakaiqaa pirimago aruse via ukavaaqa vaase kausa kausae ho vaevaave kivaseha kaasi ruhantema seha oi aquseha via ukavaaqa rairase vaoa.

²⁵ Qararaa suaivano vuahaaraini uumanka Isua sakaiqaa arusoa. ²⁶ Via sakaiqaa aruse Isua qiakaini uva vo via kota kiva amiko uvaa qara ntuva ke sakaiqaa arusovo vi uvava minkima kio: **Maa Vaiinkiva Iuntaa Vakanaasa Avuniasa Vaiinkive**, kio. Vi qarava minkima vaua.

²⁷ Visa Isua sakaiqaa aruse Isua vakamase vaiinki vokanta arusomanka vikanta ruquku seha muara vare vau vaiinkikanta vaumanka visa vaiinki vo Isua sauqu kanaraini aruse vaiinki vo via saakaraini arusoa. ²⁸ [Isua vakamase vikanta arusoa kio Kotia vukaqi uva vo qara ntuva kova vi-vauma vaua. Minkima kio: Viva manta vaiinki vakamaseo vaianaove, kua.]

²⁹ Minkima arusomanka vaiinki nahenki vikare aikare iha nai anu runkinkiha mauru maimiga amikeha Isua manta uva kiva amikeha kiha, Oho, ae kihaama Kotia naavu rampaise kaaramo enta saiqa vaehama qaiqaa saqa kaiqa saraave kianaa vo? ³⁰ Ho nena saihaqiane. Nena sakaiqaankaia vaavi ntaane, kinka.

³¹ Visa minki ki vaumanka visa aanante Kotia saiqa vaa amike vaua visa noa vaiinkinavuvaka, maara osara ki vau vaiinkisavaka, visa via naahaama amikeha kiha, Viva vo sisa saihaqi vaiva sama nai ho saihaqianaove. ³² Viva Kotiva akikai vaiinkiva mesaia vaiinkivano vaio ivo. Vi vaiinkiva Isarai vakanaasa avuniasa vaiinkivanoma vaio ivo. Saiqe kenavu vaiha kavaaio viva nai sakaiqaankaio viquvio vakaini kuviea kenavu viaa quqaave kiea, kinka.

16

Isuva quku vuaqinkaio qaiqaa qaqi himpua

¹ Saririga Iuntaa vakanaasa maara enta kaiqomanka Mariava Makataa vakusaihainaa nahenkivanovaka, via varanova Semisia novavaka, Saomivavaka, vi nahenkinavusa munima aquseha soqema seo untavi vau ahasaa vare Isua vaakaqaa agu amikaesa vi.

² Maaraqaa qararaa suaivano muani uu ntomanka vinavusa Isua quntama koaqi viesia vua. ³ Aarana viha vinavusa nai ire nai ireha kiha, Kenavu mini ou ntaao kavave noa oi qentiana kinkakai oia uqauruma kimikaanaove? Vi oiva noa oima vaio ivo, kinka. ⁴ Minki kivase vinavusa ou nte kavovo oi uqauruma sovo vaua.

⁵ Oi uqauruma sovo vaumanka vinavusa oiqi oiqeke kavovo vaiinki vo garaasa vaiinkivano eqara ukavaaqa nonkuko vaiinkiva viaqi hini vantaraini oquvi vaua. Viva viaqi vaumanka via kave vinavusa qeke vauvo ⁶ viva kihao, Sa qekehia variake. Isua Naasarethainaa sakaiqaa arusaa vaiinkia ne viaae aikuki vaiavo? Viva sa maaqi vaio ivo. Viva qaqima himpio ivo. Nenavu kavaake. Maini via vakaanaini sa vaio ivo. ⁷ Ho maa uvaa vare vuu via vaukinavuvaka Pitaaravaka kiva nimiake. Minkima kiva nimiake. Viva naane ni nivuni Kariri vakaini vio ivo. Nenavuvaka mini ou vi via kavevaave. Haau vaihao viaa ninavu kiva nimua vake vivauma vaio ivo. Vi uvaa kiake, kio.

⁸Viva minki kumanka qekehāa ki vinavusa Isua quntama koaqinkai veva nte sante viha sa voravaka kiva amiaiki vua.

RUKU

7

Ehaara nahenki vaiinkiaa

¹¹ Naankiara amparaiqasa Isuva vo vakusa via auku Neni vakusaini vumanka via vainkinavuvaka airi vaiinki nahenkiyaka via vakamase vuvo

¹² Isuva vi vakusaa gentiana ou nteo kavomanka vakusaqinkai vaiinki nahenki guku vu vaiinkia kainta vae via quntaeave kivase anua. Quku vu vaiinkiva ehaara nahenki maaqu vaumanka airi vaiinki nahenki vi nahenki vakamase anuvo ¹³ Isuva vi nahenki kaveo munkusaqinkaio umpo ise kiva amikeo viaa kihao, Sa iqi rakaane, kio. ¹⁴ Minki kivaseo ou kainta ukumaromanka vaiinkinavu kainta ani varosa himpi vauvo Isuva kihao, Qaraasa vaiinkio, ke ariara himpuane ki uo, kuvo ¹⁵ quku vu vaiinkiva himpio vaavi aravio uvavaka kuvo Isuva vi vainkia nai noa amio.

¹⁶ Minkuvo visa aiqava voqamase aaku ikomanka Kotia auku kure reha kiha, Poropeti vaiinki noavano kinavu avuqaqi govarama vio ivo, kinka. Kotiva sa kinavu nai vainkinavuaa kauru seo ivo, kinka...

12

1 ...

Kotia aakuqai qekeha variake kua

⁴ O Ki navunaao, ni vaakaqai arusesa sa visa aaku gekaake. Visa ni aruse sa ni maraquavaka ho arusevaave. ⁵ Ne kararae qekeha vaivaave? Saiqe ke ni kiva nimia. Ne Kotia aaku qekeha variake. Viva mpegavano vaihao vaiinki aruseo viaqaankaio homa via qukuvisa vinaini aqu saaiavama vaio ivo. Eo, ke niarama ki uo ne Kotia aaku qekehama variake...

Airi aiaia vakako vaiinkiaa kuama

¹⁵ ...Isva aiqava vaiinki nahenki kiva nimio, Ne rauriha variake. Ne airi aiaiaive airi munimave vae viaa noaiqaase iiha vaiqi vivoave. Ne kiha airi aiaia vakeha homa vaiqi viaave kivoave. Sa aiaiaivano ni saihaqia ne soqemase vaiqi vivaavaave, kio.

¹⁶ Isuva minki kivaseo viva uva uantaseo kiva nimio, Vaiinkivano airi aiaia vakova ntara ukukeo airi ntara qantu vaeo ¹⁷ nai kivaseo iio, Ke maa ntaraa ka naavuaqie vakaraave? Aiqaava ki naavuqi ntaravano mpiqama vio ivo, kio. ¹⁸ Minki kivaseo viva kihao, Saiqe ke aiqava naavu rampaise qaiqaa noa naavu vo naavu vo naavu saqase viaqi ntaravaka aiaiaavaka vakaave, kio.

¹⁹ Ke vi saiqaava vuu kaiqase minkima kiaa, Ke soqemama vai uo. Airi ntara airi aiaia vaimanka ke airi ihi voka vaiqi viha maa ntaraavaka namaiaavaka namaqi viha soqemase vaiaave, kio. ²⁰ Vi vaiinkiva minki kuvo Kotiva via kiva amio, Sa ai avu aako vaivave. Maa entaa entaqi ae quku vinaave. Ae quku viao vovano ai aiaia kenka ukukaeave kiana aiaiaa varaanaove, kuave, kio.

²¹ Isuva minki kiva nimi kaiqaseo viva kihao, Vaiinkivano aiaiaaqai iihao aiqava aiaia uikareo vakaiava vaiiao Kotiva vi vaiinkiaa kihao, Ai aiaia qumina ahasave. Ke kavauaa ae vehi vaiinkiqaima variaao. Ae qumina quku vinaave, kianaove, kio...

15

Via maaqu raumpiima vuua kua.

¹¹ Iсуva minki kivaseo viva kihao, Vaiinki vovano qorainki vaiinki kaaraqanta vakakovoma ¹² via vaiinki naankiaraihainaava vaihao nai qoaa kihao, Naankiara ki kimieva kinaa aiaia vakegai kimiane, kio. Kuvo via gova aiaia rairaseo nai maaqunkanta voavaka voavaka nimuvo ¹³ via maaquvano naankiaraihainaava amparaiqagai vaio nai aiaiaqo soqaa aukuseo munima vaeo niara maaqa vio ou mini vaihao manta vaiinki hampaka vaihao ¹⁴ munima vare vua vuu kaiqa seo.

Vuu kaiqa sovo viaqaankaio sa ntaravaka vau entava ani ntovo ¹⁵ viva vehi vaihao ou vi vakaqaankainaa vaiinki hampaka saiqa vaeo. Saiqa vare vauvo ou quara ntara amiane kuvo ¹⁶ viva quara ntara nimihao kio, Ise, kevaka quara ntara viki nimunaa naakaave kuvo ntara amiaiaava sa vauvo ¹⁷ narara vaihao uvo aako kenko kuvo iivuvo viva naiqai minki kivaseo iio.

Ki qoa saiqa vare vaia vainkisa airi vaiavao ntara airiqimanka neha vaiamanka ke maini vaiha narara vai uo. ¹⁸ Saiqe ke himpi kenka gova inanaini anirante vuave. Ke ou nte kenka qoaa minki kieave. Ki qo, ke Kotiavaka aivaka manta saiqa vaa nimike uo. ¹⁹ Ke via saara sa ai vaiinki soqesa ho vaiaave. Ae ki amparaiqama saiaqe ke ai saiqa vainkiquai vaiae. Ke minki kivaseo kieave, kio.

²⁰ Minki kivaseo himpio nai gova unaini anio. Nai qoa naavu aumanko anuvo via gova vukua niaraihaio via kaveo quaha seo santeo ou nai maaqu ravaaqau seo susuqehao vauvo via maaquvano kihao, ²¹ Ki qo, ke Kotiavaka aivaka manta saiqa vaa nimike uo. Ke via saara sa ai vaiinki soqesa ho vaiaave, kio.

²² Kuvo via gova nai saiqa vaiinki kiva nimio, Sante ne ou ukavaaqa soqeaquima vara vii amiake. Saankava irara vara vii usu amikaake.

²³ Purimakaua naaki soqea aruse nunkaake. Vake maasa viaa quahama amikaeama ivo. ²⁴ Ki maaquvano quku vivo kuoma qaqi aninteo ivo. Ki maaquvano raumpiima vivo kuaoma qovarama vio ivo, kio. Minki kivaseo nai maaqu quahama amikeo ntara varaseo kavaaruqama amikeo.

²⁵ Kavaaruqama amikeo vauvo via vasaava saiqaqinkaio naavu aumanko aninteo iuvo ²⁶ ihi nte vauvo viva nai qoa saiqa vaiinki vo irovo viva minkima kio, ²⁷ Ai qakavano vekaihaio anintaivo ai gova viaa quahehao purimakaua naaki soqea aruseo nunka amikeo ivo. Ai qaka soqema seo nai vikeo quahehaoma minkio ivo, kio.

²⁸ Minki kuvo via vasaaa arara ikovo komaseo kihao, Sa ke naavuqi vieama ivo, kivaseo vahaagaini vauvo via gova veva nteo aarovo viva minkima kio, ²⁹ Ke airi ihi varaqi vihama ai saiqa vaiinki vogaantemase ai saiqa vaehama sa ke vo entavaka ai no antua viai vai uo. Ke kenka konti quahama nimikaea kuaa ae sama mimi naaki vonku ruquku kimia iarao. ³⁰ Maava ai maaquvano hampi naio ni vai nahenkiagaa ae iana ahasaa vaeo vuu kaiqa seo anivaama purimakaua naaki soqea qumina ruquku amia iarao, kio.

³¹ Minki kuvo via gova aqao kio, Ki maaquvauvao, ae vo enta vo enta ki vakamasea vaiavave. Ke una ahasaa aiqava aiaia kenkakanta unaave.

³² Ai qakavano quku vivo kuoma qaqi aninteo ivo. Viva raumpiima vio ivo kuoma qaqi govaama vio ivo. Minkiaa ki kenavu vake via quahama amikaeave, kuave, kio. Iсуva kuama.

16

Rasarusiaa kua

¹⁹ Iсуva minki kivaseo viva kiva nimio, Vaiinki vovano airi aiaia vakova soqe ukavaaqagai nonkuseo vo enta vo enta hiasaa u ntaraaqai nehao vauave.

²⁰ Viva vi ntaraaqai neha vaumanka vaiinki vo via aukū Rasarusia vika vae vuu airi aiaia vako vaiinkia naavu gentiana sovo vaua. Vi vaiinkiva sa aiaia vaka vakova vehi vaiinkivano vauvo numuaravanoqai aigava via vaakaqaa ike vauvo ²¹ vaihao viva airi aiaia vako vaiinkiva ntara nehao viki aqusoa viaqai nunku naeva vaua. Mini vauvo vairivano vikare aikare ihao via numuara mpui ne vaua.

²² Sa aiaia vako vaiinkiva guku vumanka naauaihainaasa via vika vare vuu Avarahaava nai saivaqaa vaunaini vuu soa.

²³ Vuu sovo airi aiaia vako vaiinkiva vivavaka vaio guku vuvo vakaqī quntama kovo viva guku vuasa vaianaini vaihao ankua ntihaio vaio. Mini vaihao viva vuuvi kavovo Rasarusiva Avarahaasanti quahehao niaraini vaua.

²⁴ Vauvo viva Avarahaaa aareo kihao, Avarahaa, ki qo, kiriara umpo ise kiva kimikaane. Ae Rasarusia akikaio viva nai vuqa ou namaigia vaavi quntama vaeo munku ki maaqīqaa vakaiāo nupima kimikaāie, kiō. Ke noa iha ikaiāqī vaiha ankua ntiha vai uo, kio.

²⁵ Viva minki kuvo Avarahaava aqao kio, Ki vainkivauvo, ae iriane. Ae haau qaqī vauna entaa soqe ahasa vakoao Rasarusiva manta ahasaqai vakoave. Vake viva maini vaihao quahehao vaivaa ae mini ankua ntihaa vaiarao. ²⁶ Ae qaiqaavaka ii vaiāqe ke voqa ai kiva amiae. Ke vaunaa ae vaianaa avukana onkai noama vaio ivo. Maihaio vuantōave vihaio aniantoave kio onkai noama avukana vakaiave, kio.

²⁷ Avarahaava minki kuvo vi vaiinkiva kihao, Umpo, ki qo, ke ariara umpo ise ki uo. Rasarusia akikaiao viva ki qoa naavuqī ou nteo ²⁸ ki qaka vasausa saquqū hiniunavu vaisa kiva nimiaie. Visavaka maini aia vinanaini anivoave, kio.

²⁹ Minki kuvo Avarahaava aqao, kio. Mosevavaka poropeti vaiinkinavu-kava qara ntuva ko uvava vaiōve. Visa vi uvaa homa iivaave, kio.

³⁰ Kuvo qaqī vau entaa airi aiaia vako vaiinkiva kihao, Save, ki qo, Avarahaa, guku viava aniranteo vuu kiva nimia visa via uva iihama manta aara qaqia sevaave, kio.

³¹ Minki kuvo Avarahaava aqao kio. Visa Mosea uvavaka poropeti vaiinki uvavaka sa iivea visa guku viava aniranteo vuu kina uvaavaka sa ho iivaave, kuave, kio. Iсуva minki kuama.

22

Isua ravaaqau soa

⁴⁷ Isua mini vaihao qaqī ki vaumanka vaiinki airi vaiinkinavu anintoa. Isua vainki 12 navuqinkaio Iuntaasiva airi vaiinki ntika vaeo viva naane visa avuni anio Isuva vaunaini aninteo Isua moqa saeva auki vauvo ⁴⁸ Isuva kihao, Iuntaasio, ae ki moqa sehaae ki vakaini vakakai vainkisa navukaasa nivuqaa ki qovarama senaave? kio.

⁴⁹ Isuva minki kumanka via vainkinavu via vakamase vausa kavomanka visa Isua ravaaqau saesa auki vaumanka vinavusa Isuaa kiha, Noavauvo, kenavu sopiqoe visa keqa saraave? kinka. ⁵⁰ Kivaseo vovano Kotia saiqā vaa amike vau vaiinkisa visa avuniaa saiqā vainki vo keqaseo via aako keqa aqu sovo hiqintuvo Isuva aqao kio hove kio. ⁵¹ Kivaseo vi vaiinkia aakoqaa nai sauqu vakovo qaiqaa kavanta vua.

⁵² Kotia saiqā vaa amike vau vaiinkisa visa noanavuvaka, Kotia naavuqaa raqisi vau porisisa opisaaravaka, noa vaiinki vonavuvaka, visa Isua ravaaqau saesa anusaa Isuva kihao, Ne kamaania vakamase iqosa raquaina

vaiinkia voqaama ravaaqau saesae sopi saavu vare aniavo? ⁵³ Ke ni ham-paka vo enta vo enta Kotia naavuqi vaiqi vi vauamanka ne sa ki ravaaqau saarave. Ho vake maa entaa ni entama vaio ivo. Vake sonkiaiqi vaia ahasava mpeqaiqianaove, kio.

23

Hini sakaiqaa aruso vaiinkiva uva kua

³⁹ Manta vaiinki vovano hini sakaiqaa arusova vivavaka Isua manta uva kiva amihao kihao, Quqaee ae mesaia vaiinkivano variarao? Ae nenavano kikantavaka saihagiane, kio. ⁴⁰ Minki kuvo manta vaiinki vovano aqao kio, Sae ae Kotia aaku qekehaa variarao? Visa kikanta aanantamase viavaka arusaavo. ⁴¹ Visa homa kikanta arusevaave. Visa kikanta manta saiq saara kikanta arusaavo. Vi vaiinkiva sa manta saiq varaivave, kio.

⁴² Minki kivaseo viva Isua kihao, Isuo, ai noaiqama saaina entaa kiri-arama irikaane, kio. ⁴³ Minki kuvo Isua kihao, Ke ai kiva amiaiama iriane. Vake ae ki vakamaseama soqe vakusaini vainaave, kio.

Isuva quku vua

⁴⁴ Minkuvo suai qiakaqaa uu ntovo viaqaankaio sonkiaiqama vuvo sa suai ikovo sonkiaqai aruqio vuvo suai vikiniqamavio 3 kiroki quvo qaiqaa aakikoa. ⁴⁵ Ierusalemni vakusaini Kotia naavuqi saankusa voqaama noa kavuna hiikova avukaqaa nai nahaqu vuvo ⁴⁶ Isua noaiqaaseo oi oi kihao, Ki qo, ki maraqua varaane, kio. Minki kivaseo viva quku vio. ⁴⁷ Isuva quku vuvo sontiaqaa raqisi vau vaiinkiva Isuva minkua kaveo Kotia auku kure ra seo kihao, Quqaama maa vaiinkiva avuqavu ni vai vaiinkivave, kio.

⁴⁸ Minki kumanka vi saiqaa kavaesa ruvaantuma vusa visa vaiha kava-mase viaqaankai visa nai maaqaini anirante vihana munkusa man-taiqumanka nai mimia ruquku seha vuama. ⁴⁹ Visa vumanka Isua vaiinki nahenkivaka, nahenki vonavu Kariri vakaihai via vakaqi nusavaka, visa niara ntaka vaiha vi saiqaa kave vaua...

24

Emeasi vakusaini ni vau vaiinkikantaa kua

¹³ Vi entaaqaa Isua vainki kaaraqanta vo vakusa Emeasi vakusaini viesia vua. (Urara vaivo Kainantu vaivo via voqaama Ierusalemni vauvo Emeasi vakusa vaua.) ¹⁴ Vikanta aarana viha Isua aruso uvaa kivaqi vi. ¹⁵ Vikanta kivaqi vuvo Isua nai aninteo vikanta vakamaseo ou vumanka ¹⁶ vikanta via kaveha sa via uqauqamase kavarai vo vaiinkivanove kuvo ¹⁷ Isua vikantaa kihao, Nekanta aarana aniha nana uvae nai kiva ami nai kiva ami ani vaiavo? kio.

Minki kumanka vikanta ani viaqaa himpikie munkusavano mantaqumanka ¹⁸ vovano Siriopasiva Isua ireo, Maa entaa airi vaiinkinavu ani Ierusalemni variavaa ae vohaiqavanoqae kuvana qovaraiqi uvaa sae iriarao? kio. ¹⁹ Minki kuvo Isua nana uvave kumanka vikanta kiha, Isua Naasaretihaanaa uvave. Vi vaiinkiva poropeti vaiinkivano vaihao Kotia avuqaavaka vaiinki nahenki nivuqaavaka noa saiq vaehao soqe uva kio ivo. ²⁰ Viva vaimanka Kotia saiq vaa amike vaia vaiinkisa visa noa vaiinkinavuvaka, kinavuqaa raqisi vaiasavaka, visa via amiavo viva via arusaake kimanka via sakaiqaa pirimaqo arusaavo. ²¹ Kenavu haau vi vainkiaa Kotiva via akikaivo viva vo vakanaasa aakara seo kinavu Isarai vainkiqaa raqisiaivave kunaave. Uva vovakama vaio ivo. Via arusaavo

vake kaaramo enta aikareo ivo. ²² Vake kekanta nahenkinavu kia uvaa ii rankuma vi uo. Vinavusa vaasa qararaa via quntama kaaraqi ou nte sa via vaaka kavaavo. ²³ Vinavusa anirante vuu kiva nimiha, Naauaihainaasa kinavuaa viva qaqima vaio ivo kiavo, kinka. ²⁴ Vinavusa minki kiamanka kinavuginkai hini vaiinkinavu via quntama kaaraqi ou vi ou kavaavo nahenkivano ki uvaa vivauma vaimanka via vaakavaka sa kavaave, kinka.

²⁵ Vikanta minki kuvo Isuva vikanta kiva nimio, Nikanta avu aakovaka sama vaio ivo. Haau poropetinavu kiva ko uvaa nekanta vi uvaa quqaave kiakaa vaimanka nekanta qasomase vi uvaa ii vaiavo. ²⁶ Nekanta sae iriavo? Kotiva akikaaiia vaiinkiva mesaia vaiinkivano aihavina ahasaa vaiqio vio viaqaankaio noaiqama vio mpega vaiinkivano vaianaove, kio.

²⁷ Minki kivaseo Isuva mesaia vaiinkiaa Kotia vukaqi gara ntuva ko uvaa vikanta kiva nimieva hoqareo Mosea vukaqinkaio kiva nimiqio vio poropetinavu vukaqinkaio kiva nimiqio vua.

²⁸ Minki ki vauvo vikanta viesia u vakusava aumanko vauvo Isuva aarana qaqi vieva voqaama auki vauvo ²⁹ vikanta aqao ki, Amparaiqaqaa entievave. Qaqia sea kikanta vakamasea vaikaane kuvo vikanta vakamaseo vaieva naavuqi vio. ³⁰ Viva viaqi vaihao ntara kaintagaa vikanta vakamaseo oquvio Kotiaa soqema iarao kivaseo mpareti ntara nkuiseo rairaseo nimumanka ³¹ vikanta avu aako kenko kuvo iivumanka vikanta via uqauqamase kave. Vikanta via uqauqamase kavovo Isuva vikanta nivuqaankaio uantavio sa vaio. ³² Isuva uantavio sa vaumanka vikanta nai kiva ami nai kiva amihakanta, Viva aarana anihao Kotia vukaqinkainaa uva kikanta kiva kimi vaivo quqaama kikanta munkusaqinkaio soqema vio ivo, kinka.

³³ Minki kivaseo vikanta vaasa himpikanta anirante Ierusalemmini ou Isua vainki 11 navu rantase kavomanka vinavusa vo vaiinkinavu vakamase ruvaantumavi kiha, ³⁴ Noavano quqaama qaiqaa himpio ivo. Saimoniva vivama kaveo ivo, kumanka ³⁵ vikantavaka aaraini niha kavooa visa kiva nimi. Vikanta kiha, Viva mpareti ntara nkui saimanka viaqaankai kenka noa vaiinki sankunkase kave uo, kinka.

Isuva nai vainki nivuqaa qovaraigama vua

³⁶ Vikanta uva visa kiva nimi vauvo vakeni noavano vivama qovaraigama vio visa kakaaga himpikao vaihao kihao, Ni munkusaqinkai qihaasi vaia variake, kio. ³⁷ Minki kumanka visa voqamase qekehia vaanavano qovarama vivo kuvo ³⁸ Isuva visaa kihao, Ne nankihae qeke vaiavo? Ne nankihae kiriara kaara aako vake ii vaiavo? ³⁹ Ki sauqi aiqu kavaake. Ke visama ivo. Ki aukeha kavaake. Ke vaiinkima vai uo. Sa vaanavano ki aananteo makivaka vuhaavaka vaiavauve, kio.

⁴⁰ Minki kivaseo viva nai sauquvaka aiguvaka numiqomanka ⁴¹ visa voqamase quaheha sauqu runkinkii iha kiha, Sa ho viaa quqaave, kiae kuvo Isuva kihao, Ntara naainaa vaio ivo, kumanka ⁴² hampusa nunkakoa ampara amuvo ⁴³ viva visa nivuqaa vaihao varaseo noa.

⁴⁴ Isuva hampusa namaseo visa kiva nimio, Haau ni hampaka vaiha ke maa uvaa ni kiva nimunaave. Kiriara haau Moseva vukaqi gara ntuva ko uvaave, poropeti vaiinkinavu gara ntuva ko uvaave, Saami vukaqi gara ntuva ko uvaave, ke ni kiva nimiha vi uvaa vivauma vaianaove kunaave, kio.

⁴⁵ Minki kivaseo visa Kotia vukaqi gara ntuva ko uvaa sankunka iriake kio viva vi uvaa vi uvaa kiva nimio kihao, ⁴⁶ Maa uvaa gara ntuva koave. Mesaia vaiinkiaa viva aihavina ahasaa vaeo vuu quku vio kaaramo enta vaio qaiqaa qaqi himpuanaove. ⁴⁷ Viaqaankai ne ki saiqaa ki hukuaa iihama vainki nahenki kiva nimiqi viha manta aara qaqia saivo Kotiva ne manta saiqaa

vare uvaa nunka nimikaaie kiake. Vi uvaa kiva nimiqi viha Ierusaremini naane vi uvaa kiva nimiqi vi viaqaankai vo vakaqaa vo vakaqaa kiva nimiqi vuake. ⁴⁸ Nenavu nenka avuqo vi ahasaa vi saiqa kavaama ivo. ⁴⁹ Ki gova sauqu aiqigaa aqusehao kenka ni nimieave kiainaa kema via akikaeave. Ne maa vakusaaqi vaiqi vivo naauaihaio viva kuvio niqaa vaihaoma ni mpeqaiqama nimikaaie, kio...

IOHANE

3

Nikontimaava Isua ou kavoa

¹ Paresi vaiinki vovano vauvo via auku Nikontimaava. Viva Iuntaa vakanaasa avuniaa vaiinki vovano vaua. ² Viva vaihaoma entaqi Isua ou kaveo kihao, Maara ki variaa vaiinkio, kenavu kavauao Kotiva ai akikaivaa kiana ae maara uva ki variaava ani iarao. Sa Kotiva ai saihaqiae kivaa ae sama noa saiqa varaaraikiio, kio.

³ Viva minki kuvo Isuva kiva amio, Ke quqaa uva kiaiama iriane. Vai-inki nouqama viava vaiiao via sa qaiqaavaka vakakaiea viva sama Kotiva raqisina vakusaa ho kavaanaove, kio. ⁴ Kuvo Nikontimaava kihao, Nanki-maseoe nouqama vina vaiinkia qaiqaa vakakaanaove? Viva qaiqaa nai noa araraqi vigeakaioe via vakakaanaove? kio.

⁵ Kuvo Isuva kihao, Ke quqaa ki uo. Namaiqi vakakaiava vaiiao sa Kotia maraquavano via qaiqaa vakakaiao viva sa Kotiva raqisina vakusainia vua-naove. ⁶ Vaaka ahasavano vaaka ahasaqaima vakakaiave. Maraquava ahasa-vano maraquava ahasaqai vakakaiave, kio. ⁷ Ke ni qaiqaa vakakaainaama kiva amuaa ae viaama rankuma via iarao. Sama minkiane. Ke uva uantase ai kiva amieave. Uvaivano ukihao mini mini vuakaaiivo vi vaio ivo. ⁸ Uvaivano uki vaivaa ae sa via kavaraia ae via uvaqai iianaave. Ae viva aniaina osaraave viva vuaina osaraave sa iia iarao. Ho Kotia maraquavano vakai osaraa via voqaama vaio ivo, kio.

⁹ Isuva minki kuvo Nikontimaava, Nankimaseoe minkianaove? kuvo ¹⁰ Isuva kihao, Ae Isaraia vainkinti maara uva kiva nimi variarava vaihaae vi uvaa sa iianaave? ¹¹ Ke quqaa ki uo. Kenavu sankunkase iuna ahasaa ni kiva nimi vai uo. Kenavu kenkanavu kivuqo kavauna ahasaa qoqaa ni kiva nimi vai uo. Minki vauamanka ne sa kinavu uva iriavo. ¹² Ke vakaihainaa ahasaa ni kiva nimuamanka ne viaa sa quqaa uvave kiavo. Ne minkiaivea ke naauaihainaa ahasaa kiana nankise ne vi uvaa ho iivaave? ¹³ Sa vaiinki vovano naauaini Kotiva vainaini viave. Keqaima vihaima kuvi uo. Ki vakaini vakakaisa ke naauaini variavauausave.

¹⁴ Haau ni saivaqava Moseva gumina vakaini vaihao memau maraquava oigo aukuseo via sakai arakoqaa kure ra soave. (Vaiinki nahenki via kave sa quku vuake kio Moseva minkuave.) Ho ke vakaini vakakaisa ke vaiaia haau Moseva memau maraquava aukuseo vakontema sema kivaka sakaiqaa kure ra saia ¹⁵ vaiinki nahenki kiriara quqaa vivave kisa sa quku vi kaiqa viaiki aiqava enta enta qaqi vaiqi vivaave, kio. Isuva minki kuama.

¹⁶ Vaiqa Kotiva vakaini vaiasaa vogamaseo munkusa vakehaoa kio viva nai maaqu vohaiqa vakakaia kinavu kimio. Minkiaa ki vaiinki nahenki via maaquaa quqaave kisa sa quku vi kaiqa viai visa aiqava enta enta qaqi vaiqi vivaa.

¹⁷ Kotiva nai maaqu akikovo viva sa vaiinki nahenkiqaa uva vakaeva kuvio. Vaiinki nahenki soqemavi variake kio viva kuvio.

¹⁸ Vovano via maaquaa quqaa vivave ki vaiava vivama sa uva varaanao. Vovano viaa sa vivave ki vaiava vivama noa uva varaanao. Vake maa entaa Kotiva kota kivaseo vi vaiinkia via qoiima seo. Viva Kotia maaqu vohaiqa vakakaiaa sa quqaa vivave kia saara Kotiva via qoiima seo.

¹⁹ Maa ahasaa saara uva vaianao. Ovavano vakaini kuvimanka vaiinki nahenki sa via quahama amikarai visa sonkia ariraqai quahe vai. Vaiinki

nahenki saiqavano manta saiqā vaimankaa ki visa sa vi ovaa quahama amike.

²⁰ Manta saiqā vare vai vaiinkiva vovano vovano navukaiqihaoma sa vi ovaā quahama amikaraio sa ovavano vainaini vio. Ovavano ki vaaqu saiqā akaama kimikaanto kihao sa ovavano vainaini vio. ²¹ Viva minkima vaivo quqaa saiqā vare vai vaiinkiva sa gekaraio ovavano vainaini vio. Viva vivo ovavano via saiqā akaama amikaimanka vaiinki nahenki kavaavo vi vaiinkiva Kotia uva iihao Kotia saiqā vare vaia.

9

Iсуva avu qimpa vu vaiinkia soqema soa

¹ Isuva ou vihao kavovo vaiinki vovano nai noa auhaqinkaio avu qimpa vuva vaumanka ² Isua vainkinavu Isua irema, Maara ki vaiaa vaiinkio, kavave manta saiqā vaa saivoe via saara vi vaiinkia avu nai noa auhaqinkaio qimpa vio ivo? Naie, via nosa qosae manta saiqā vara saavaoe via saara via avu qimpa vio ivo? kinka.

³ Minki kuvo Isuva aqao kio, Sama nai manta saiqā varaia saara via avu qimpa vio ivo. Sama via nosa gosa manta saiqā vararaa saara via avu qimpa vio ivo. Ne vi vaiinkiaqinkai Kotia saiqā kavaake kio via avu qimpa vio ivo.

⁴ Kotiva ki kikikai saiqaa kenavu aakikainaaqaa varaqi vieave. Entama viao sa vovano ho saiqā varaanaove. ⁵ Ke vakaini vaiha ke ovavano ikaintema se ikaqi vuaia vakaini vaia ho kavevaave, kio.

⁶ Minki kivaseo Isuva vakaqaa kaara vihiseo kaaraqo horaigama seo viki avu qimpa vua avuqaa kaaqau amikeo kihao, ⁷ Oku Siromi varuvaqi, Akikaia namaqi munku nena vii mintuqaane, kio. Minki kuvo vi vaiinkiva kunte io munku nai vii mintuqa sovo via avu rampai vuvo viva vihaio okuranteo ho kavamaqio uio.

⁸ Viva ho kavamaqio ui vaumanka via aqa vaua kavovo aarana vaihao aiaia kimiake ki vau vaiinkiva qaqi uumanka visa via kavema kiha, Ka vaiinkivae uio ivo? ⁹ Aarana oquvio vaihao aiaia kimiake ki vai vaiinkivave? kinka. Kumanka hini usa kiha, Ho vivama ivo, kinka. Kumanka hini usa aqao kinta, Vovanoma uio ivo. Via vii voqaama vaiva uio ivo, kuvo vi vaiinkiva uu nteo nai kihao, Ke maa visama ivo, kio.

¹⁰ Minki kumanka visa via irehama, Nankuma saivoe ai avu rampai vio ivo? kinka. ¹¹ Kuvo viva visa kiva nimio kihao, Vaiinki vovano via auku Isuva viva kaara vihiseo horaigama seo ki kivuqaa kaaqau kimikeo kiriara kihao, Siromi varuvaqi munku nena vii mintuqaane, kimanka ke munku mintuqa sauo ki kivu rampai vimanka ke ho kavamaqi uuo, kio. ¹² Minki kumanka visa via irema, Viva kaini vivaae uuarao? kinka. Kuvo, Nai kainie vio ivo? Sa ke kave uo, kio.

¹³ Kumanka visa haau avu qimpa vua vika vae vuu Paresi vaiinkinavu vaunaini sankā. ¹⁴ Isuva maara entaqaa hora kaaqau seo vi vaiinkia avu rampai soa. ¹⁵ Visa Paresi vaiinkinavu vaunaini via vuu somanka Paresi vaiinkinavu vi vaiinkia irehama, Nankuma saivoe ai avu rampai vio ivo? kuvo viva kihao, Viva hora vaaseo ki kivuqaa kaaqau kaimanka munku kenka vii mintuqa sauo ki kivu rampai vimanka ke ho kave uo, kio.

¹⁶ Viva minki kumanka Paresi vaiinki hini susa kihama, Vi saiqaa varaiva maara entaqaa minkio ivo. Viva maara entaqaa sa minkiakaa vaivo viva uva raqa sehao minkio ivo. Minkivaa kio viva sa Kotiva inaihaio kuvivave, kinka. Kumanka hini susa kihama, Aqao, nankumaseoe manta vaiinkivano vi saiqaa noa saiqā ho varaanaove? kinka. Minki kivase hini usa vo uva kumanka hini usa vo uva kinka.

¹⁷ Qaiqaa Paresi vaiinkinavu via irehama, Ae viva ki kivu rampai seo ivo kianaave. Vi vaiinkiaa ae nana uvae kiarao? Viva nankuma vai vaiinkivae ai avu rampai se ivo? kuvo vaiinki viva kihao, Viva poropeti vaiinkivanove. Kotiva via saihaqi vaivo viva saiga vae vaio ivo, kio.

¹⁸ Minki kumanka luntaa vaiinkinavu sa via uvaa quqaave kirai vi vaiinkiaa kiha, Ae una kihaama ki kivu rampai vivo kiarao. Haau sa ai avu qimpa vuave, kinka. Minki kivase vi vaiinkia nosa qosa naaromanka vikanta ¹⁹ anumanka vikanta irehama, Vaiinki maa nikanta maaquve? Quqaave via nai noa auhaqinkaio avu qimpa vuave? Nankuma saivoe via avu rampai vivoe ho kaveo ivo? kinka.

²⁰ Kumanka via nosa qosa kihama, Maa vaiinkia kikanta maaquve. Via avu haau auhaqinkaio qimpa vuave. ²¹ Nai nankuma saivoe via avu rampai vio ivo? Nai kavave via avu rampai seo ivo? Viva nougamavivave. Ne nenka via ireha kavaake. Viva homa ninka kiva nimianaove, kinka. ²² Vikanta luntaa vaiinki kave vakausa naaku qekehama minki kuama. Luntaa vaiinki noanavu vaasa uva kivase kihama, Vaiinki vovano Isuaa mesaia vaiinkivano kinavu saihaqieva anivave kiantoave. Vovano minki kiea via saara via akihama maara naavuqinkai akikamasaao veva nteo esaara vuae, kinka. ²³ Minki kivaseha uva kivakoa ki via nosa qosa luntaa vaiinki noanavu naaku qekehama kiha, Viva nougamavivave. Nenka via ireha kavaake, kinka.

²⁴ Kumanka visa qaiqaama haau avu qimpa vua aarema kihama, Ae Kotia quahama amikaakaave. Isuva manta vaiinkive, kinka. Kuvo vi vaiinkiva kihao, ²⁵ Isuva nai manta vaiinkie soqe vaiinkie ke sama via osara ii uo. Ki kivu qimpa vua rampai saiaa viaaqaima ii uo, kio. Kumanka visa via irehama, ²⁶ Viva ai nankie ivo? Viva nankumaseoe ai avu rampai seo ivo? kinka. Kuvo viva kihao, ²⁷ Ke viaa ni kiva nimuamanka ne sa iriavo? Nankihae vi uvaa qaiqaa liesave? Nevaka vo? Nevaka via vainki vaiesae qaiqaa vi uvaa iriavo? kio.

²⁸ Kumanka visa via noaiqamase akiha kiha, Arema via vainki vaihaa via uva iiaravave. Kenavu kenka saivaqaa Mosea uva iiqi vuausave. ²⁹ Kotiva Mosea uva kivakoa kenavu iiqi vunaama ivo. Isuaa vi vaiinkiva qumina vaiinkive. Kenavu sama viva vihaio ani osaraa ii uo, kinka.

³⁰ Visa minki kuvo viva sauqu runkinkii ihaa Ise, kio, Ki kivu rampai kimikaiaa viva vihaio ani osaraa ne sae iriavo? ³¹ Kenavu iuo Kotiva sama manta vaiinki uva ii vaivama ivo. Kotiva nai uva iuha ni vaia vaiinkisa visa uvaqai ii vaivama ivo. Via aukure re vaiasa visa uvaqai Kotiva ii vaivama ivo. ³² Haau maa vakaa hogaramako entaaqaankaio sa vaiinki vovano nai noa auhaqinkaio avu qimpa vua rampai amikoama ivo. ³³ Isuva sa Kotiva inaihaio kuvuae kio sa ki kivu ho rampai kimikaikio, kio.

³⁴ Vi vaiinkiva minki kumanka visa kihama, Ai vaaqu vainki vakakaivave. Ae vo? Ae kinavuvakae maara uva humigenaave? kinka. Minki kivase visa vaiinki via rarau vae veva maara naavuqinkai vahaagaini aquse.

³⁵ Via vahaagaini agu sovo Isuva visa via rarau aqusoaa iio vi vaiinkia ranta seo kihao, Ae vakaini vakakai vainkiaae quqaa vivave kinaave? kio.

³⁶ Kuvo vaiinki viva irehaoma, Noa vaiinkio, viva kavave? Ae kiva kimiaqe ke viaa quqaa vivave kiae, kio. ³⁷ Kuvo Isuva kiva amio, Ae kave vaiaausa ke maa visama ariara ki vai uo, kio.

³⁸ Minki kuvo viva kihao, Noa vaiinkio, quqaama ae vivave, kio. Kivaseo viva Isua avuqaa koi sau aravio via quahama amikeo vauvo ³⁹ Isuva kihao, Ke vaiinki nahenki raira saea vakaini kuvuausave. Avu qimpa visa kavaakea kuvuausave qaqi kavesa avu qimpa vuakea kuvuausave, kio.

⁴⁰ Minki kumanka Paresi vainkinavu vi uvaa ii Isua irehama, Kinavu kivue qimpa vio ivo? kinka. ⁴¹ Kuvo Isuva kiva nimio, Ni nivu qimpa viavauve sa niqaa uvavano vaianaove. Ne kiha kenavu ho kave uo ki vaiavo. Minki ki vaiaraa kio via saara niqaa uva vaianaove, kio. Isuva minki kuama.